फलफूल तथा पुष्प व्यवसायसम्बन्धी

तथ्याङ्क पुस्तिका

नेपाल सरकार

कृषि, वन तथा पर्यावरण मन्त्रालय

कृषि विभाग

राष्ट्रिय फलफूल विकास केन्द्र

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०८३

फलफूल तथा पुष्प व्यवसाय सम्बन्धी

तथ्याङ्क पुस्तिका

नेपाल सरकार
कृषि, वन तथा पर्यावरण मन्त्रालय
कृषि विभाग
राष्ट्रिय फलफूल विकास केन्द्र
कीर्तिपुर, काठमाडौँ
२०८३

फलफूल तथा पुष्प व्यवसाय सम्बन्धी तथ्याङ्क पुस्तिका

प्रकाशक :

राष्ट्रिय फलफूल विकास केन्द्र

कीर्तिपुर, काठमाडौं

फोन नं. : ०१-५९०५७४२/५९०५०५३

इमेल : ncfd.gov.np@gmail.com

वेबसाइट : www.ncfd.gov.np

प्रकाशन वर्ष : २०८२/८३

मन्तव्य

नेपालमा प्राचीन कालदेखि धार्मिक, आर्थिक, पौष्टिक, सांस्कृतिक एवम् आलङ्कारिक महत्त्वका विभिन्न फलफूल र फूलहरूको संरक्षण गर्रिंदै आएको पाइन्छ। हालका दिनहरूमा मानव स्वास्थ्यका लागि फलफूलको योगदान बढ्दो छ। त्यसैगरी खाद्य तथा पोषण सुरक्षा, आर्थिक- सामाजिक समृद्धि र वातावरणीय सुधारमा फलफूलका बोट-बिरुवाको महत्त्व उल्लेखनीय रहेको छ। गुणस्तरीय फलफूलको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने, फलफूलको उपलब्धता बढाई सर्वसाधारणको पोषण अवस्थामा सुधार गर्ने, फलफूलमा आत्मनिर्भता र आयात प्रतिस्थापनमा टेवा पुर्याउने, निर्यात योग्य फलफूलहरूको निर्यात व्यापार प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने, रोजगारी तथा आयस्तर वृद्धि गर्ने र फलफूल बिरुवा रोपण गरी भू-क्षय रोकथाम तथा वातावरण संरक्षण र सौन्दर्यता (aesthetic value) प्रदान गर्ने यस केन्द्रको उद्देश्य रहेको सन्दर्भमा फलफूल तथा पुष्प सम्बन्धी आवश्यक तथ्याङ्कको उपलब्धता र विश्लेषणले यस क्षेत्रको यथार्थ अवस्थाको चित्रण गरी योजना तर्जुमा, प्राथमिकता निर्धारण र समग्र कार्यक्रम निर्धारणमा मार्गनिर्देशन प्रदान गर्दछ।

वार्षिक रूपमा कृषि, वन तथा पर्यावरण मन्त्रालय लगायत राष्ट्रिय फलफूल विकास केन्द्रबाट फलफूल सम्बन्धी राष्ट्रियस्तरको तथ्याङ्क प्रकाशन भइरहे तापनि उक्त तथ्याङ्कहरू एकीकृत गरी एउटै पुस्तिकामा समेटेर प्रकाशन गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस गरेर यो पुस्तिका तयार पारिएको छ। देशभरको फलफूल तथा पुष्प सम्बन्धी राष्ट्रियस्तरको तथ्याङ्क र आयात निर्यातको तथ्याङ्क तथा अन्य फलफूल तथा पुष्प सम्बन्धी आवश्यक सूचनासमेत समावेश भएको यस पुस्तिकाबाट पाठक वर्गलाई उपयोगी जानकारी प्राप्त हुने विश्वास लिएको छु। नीति निर्माता कृषक, व्यावसायी, शिक्षण संस्था र कृषि उद्यमीहरूलाई यो पुस्तक निकै उपयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

पुस्तिका तयारी गर्नको लागि आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध गराई सहयोग प्राप्त भएकोमा कृषि, वन तथा पर्यावरण मन्त्रालय, Department of Customs (DOC) र पुष्प विकास केन्द्र Floriculture Association of Nepal (FAN), लगायत अन्य सम्बन्धित निकायहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। यो सामग्री तयार गर्न सक्रिय रूपमा संलग्न हुनु भएका वरिष्ठ वागवानी विकास अधिकृत सृजना पौडेल, कृषि अर्थविज्ञ बाबुराम शर्मा तथा कम्प्युटर अपरेटर वसन्त बलामी लगायत सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई विशेष धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। यस पुस्तकका पाठकवर्ग तथा प्रयोगकर्ताहरूबाट समसामयिक सुझाव एवम् सकारात्मक पृष्ठपोषणको अपेक्षा राखेको छु।

धन्यवाद !

असार, २०८३

महेश चन्द्र आचार्य
प्रमुख (रा.प.प्र.प्रा)

विषय सूची

खण्ड -१

फलफूल तथा पुष्प व्यवसाय सम्बन्धी तथ्याङ्क १

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ फलफूल बालीहरूको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व १

१.२.१ फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था १

१.२.२ सुन्तलाजात फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था २

१.२.३ हिउँदे फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था ४

१.२.४ वर्षे फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व अवस्था ५

१.३ प्रमुख फलफूल बालीहरूको विगत ११ वर्षको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था ६

१.३.१ स्याउ ६

१.३.२ ओखर ७

१.३.३ नास्पाती ८

१.३.४ हलुवावेद ९

१.३.५ लप्सी १०

१.३.६ आँप ११

१.३.७ केरा १२

१.३.८ लिची १३

१.३.९ सुन्तला १४

१.३.१० कागती १५

१.३.११ जुनार १६

१.३.१२ निबुवा १७

१.४. उदयमान फलफूल बालीहरूको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था १८

१.४.१ किवीफल १८

१.५. कफी तथा चिया बालीको ११ वर्षको अवस्था १९

१.५.१ कफी १९

१.५.२ कफीको ११ वर्षको आयात तथा निर्यात अवस्था २०

१.५.३ चिया २२

१.५.४ चियाको ११ वर्षको आयात तथा निर्यात अवस्था २३

१.६. व्यावसायिक फलफूल कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सम्भाव्य जिल्लाहरू २५

१.७ फलफूलको आयात र निर्यात अवस्था २७

खण्ड -१

फलफूल तथा पुष्प व्यवसाय सम्बन्धी तथ्याङ्क

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको कूल जनसङ्ख्याको ५७.३% कृषिमा आश्रित छ (स्रोतः कृषि डायरी २०८३)। नेपालको अर्थतन्त्रको मेरूदण्डको रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रले राष्ट्रिय कूल गार्हस्थ उत्पादनमा एक तिहाई योगदान दिएकाले यस क्षेत्रलाई देशको अर्थतन्त्रमा महत्त्वपूर्ण मानिन्छ। कृषि क्षेत्रमा पनि बागवानी उपक्षेत्र अग्रपङ्क्तिमा रहेको छ र बागवानी उपक्षेत्रमा फलफूलको स्थान महत्त्वपूर्ण छ। नेपाल कतिपय फलफूलको उत्पत्ति स्थल पनि हो भने यहाँ पाइने कतिपय उन्नत जातका फलफूलको जङ्गली प्रजाति (wild relatives) पनि पाइन्छ।

नेपालमा तुलानात्मक लाभका लागि शीतोष्णदेखि उष्ण फलफूलहरू उत्पादन गर्न सकिन्छ भने आयात प्रतिस्थापनका लागि स्याउ, आँप, लिची, केरा, एभोकाडो, सुन्तलाजात (सुन्तला, जुनार, निवुवा र कागती) जस्ता फलफूल उत्पादन गर्न सकिन्छ। यसै गरी नेपालमा सुन्तला, आरुबखडा, कटुस, चुच्चे ओखर, ओखर उत्पादन गर्न उपयुक्त हावापानी पाइन्छ र सो फलफूल बालीहरू निर्यात गर्न योग्य फलफूल बालीहरू हुन्। एभोकाडो, नास्पती, हलुवावेद, किवी र अन्य काष्ठफलहरू पर्यटन क्षेत्रको माग पूर्ति गर्नका लागि उत्पादन गर्नु औचित्यपूर्ण देखिन्छ। नेपालको मध्यपहाडी भागमा उच्च गुणस्तरको चिया तथा कफी उत्पादनको धेरै सम्भाव्यता भएकाले यिनीहरू लगायत अन्य कृषिजन्य वस्तुको उत्पादन, प्रशोधन तथा निर्यातमा जोड दिएर व्यापार घाटा घटाई आर्थिक वृद्धि गर्न सकिन्छ। फलफूल व्यवसायको व्यापक विस्तार गरी १० वर्षभित्र प्रमुख फलफूलहरूमा देशलाई आत्मनिर्भर बनाएर निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यका साथ आ.व. २०७३/७४ देखि २०८२/८३ सम्मलाई फलफूल दशकको रूपमा लिई उत्पादन तथा बजारीकरणमा सघाउ पुर्याउने हेतुले विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएको छ।

नेपालले आ.व. २०८१/८२ मा २० खर्ब ८ अर्बको वैदेशिक व्यापार गरेको छ। भन्सार विभागको तथ्याङ्क अनुसार आ.व. २०८१/८२ मा कूल वैदेशिक आयात १८ खर्ब ४ अर्ब भएको देखिन्छ जुन गत आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को १५ खर्ब ९२ अर्बको तुलनामा १३.२५ प्रतिशतले बढी हो। त्यसै गरी निर्यातमा पनि वृद्धि गरी आ.व. २०८१/८२ मा नेपालले २ खर्ब ७७ अर्बको वस्तु निर्यात गरेको छ। यो निर्यात अघिल्लो आ.व. को तुलनामा ८१.८० प्रतिशतले बढी हो। अघिल्लो आ.व. २०८०/८१ मा १ खर्ब ५२ अर्बको मात्रै वस्तु निर्यात गरेको थियो। (स्रोतः भन्सार विभागको वेबसाइट)।

१.२ फलफूल बालीहरूको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व

१.२.१ फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

नेपालमा फलफूलको क्षेत्र विस्तार तथा उत्पादनको गति विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) मा केही वर्षमा घटबढ भई अन्तत बढ्दो क्रममा रहेको प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार तालिका नं. १ र चित्र नं. १ मा देखिएको छ। नेपालमा फलफूलले ढाकेको क्षेत्रफल बढ्दो क्रममा भए तापनि कूल फलफूल उत्पादन विगत ११ वर्षमा सन् २०१४/१५ बाट बढ्दै गई सन् २०१८/१९ मा घटेको र सन् २०१९/२० बाट उत्पादन बढेको देखिन्छ। सन् २०२४/२५ मा कूल क्षेत्रफल १८१,६३७ हे. र

कूल उत्पादनशील क्षेत्रफल १४३,३८३ हे. मा जम्मा फलफूल १,५१२८०५ मे. टन उत्पादन भएको र फलफूलको कूल उत्पादकत्व १०.५५ मे.टन./ हे. रहेको तालिका नं. १ मा देखाइएको छ।

तालिका नं. १: फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	१५०,३८७	११०,८०२	९९२,७०३	८.९६
२०१५/१६	१५७,१९९	११०,५८६	९७६,४६१	८.८३
२०१६/१७	१६२,६६०	११०,५०१	१,०१८,३०८	९.२२
२०१७/१८	१६०,३९४	१११,७४४	१,०८६,९३१	९.७३
२०१८/१९	१६४,६२३	१२०,०२३	१,१७७,६४०	९.८१
२०१९/२०	१७१,३१८	११९,०२५	१,२४९,७६४	१०.५०
२०२०/२१	१७७,५६८	१२८,७३३	१,३५६,२१८	१०.५४
२०२१/२२	१८२,६४८	१२९,५३२	१,४१६,७५०	१०.९४
२०२२/२३	१८८,२३१	१३९,४७८	१,५२५,५९५	१०.९४
२०२३/२४	१८१,३४०	१३९,२४६	१,५०८७०१	१०.८३
२०२४/२५	१८१,६३७	१४३,३८३	१५,१२,८०५	१०.५५

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

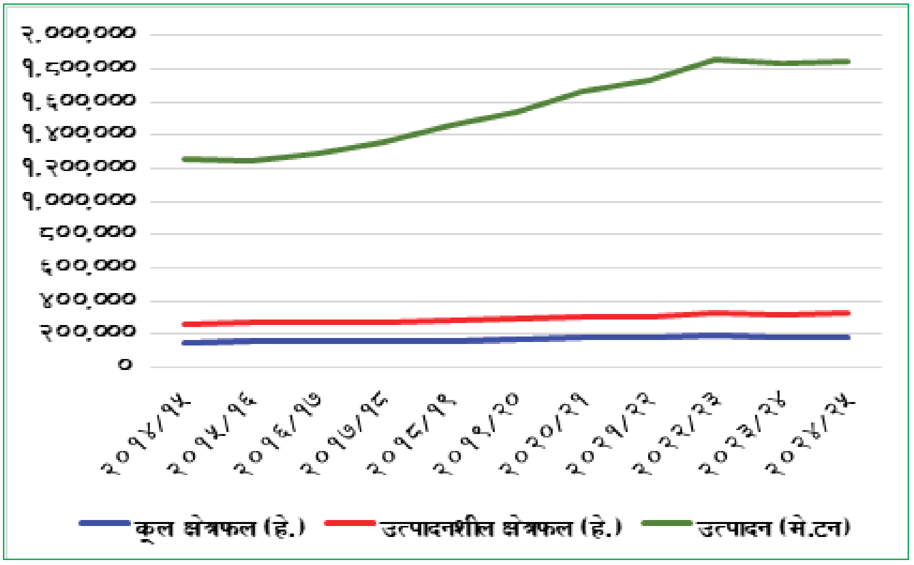

चित्र नं. १: नेपालको विगत ११ फलफूलको उत्पादन र क्षेत्रफल विस्तारको प्रवृत्ति

१.२.२ सुन्तलाजात फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

नेपालमा पूर्वदेखि पश्चिमसम्म, उत्तरदेखि दक्षिणसम्म ७७ जिल्ला मध्ये ६५ जिल्लाहरूमा विभिन्न जातका सुन्तलाजात फलफूलको खेती गरिँदै आएको छ। विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा सुन्तलाजात फलफूलले ढाकेको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व बढ्दो

क्रममा रहेको देखिन्छ। तर सन् २०२१/२२ मा सुन्तलाजात फलफूलको उत्पादन साविकको भन्दा घटेको र त्यसपछिका वर्षहरूमा बढेको पाइन्छ। त्यसैले कृषकहरूलाई उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनका लागि बगैंचाको उचित व्यवस्थापन गर्न प्रेरित गर्ने र सोही प्रकारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ। सुन्तलाजात फलफूल सन् २०२४/२५ मा कूल उत्पादनशील क्षेत्रफल ३४९१८ हे. बाट कूल फल उत्पादन ३२३२२१ मे.टन भई ९.२६ मे. टन/हे. उत्पादकत्व रहेको छ।

तालिका नं. २ः सुन्तलाजात फलफूलको ११ वर्षको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	३९,०३५	२५,२६१	२२२,७८९	८.८२
२०१५/१६	४०,५५४	२४,८५४	२१८,४४७	८.७९
२०१६/१७	४६,३२८	२६,७५९	२३९,७७३	८.९६
२०१७/१८	४४,४२४	२५,९६४	२४५,१७६	९.४४
२०१८/१९	४६,४१२	२८,४०६	२७१,९०८	९,५७
२०१९/२०	४६,७१५	२७,३३९	२७४,१४०	१०.०३
२०२०/२१	५०,२३५	३२,१८८	३११,१८८	९.६७
२०२१/२२	४९,३०६	३२,३१७	३०६,१४९	९.४७
२०२२/२३	४९,४६९	३३,८२९	३१७,४९४	९.३९
२०२३/२४	४८,३२९	३४,२७१	३१८,९३९	९.३१
२०२४/२५	४८,५७०	३४,९१८	३२३,२२१	९.२६

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

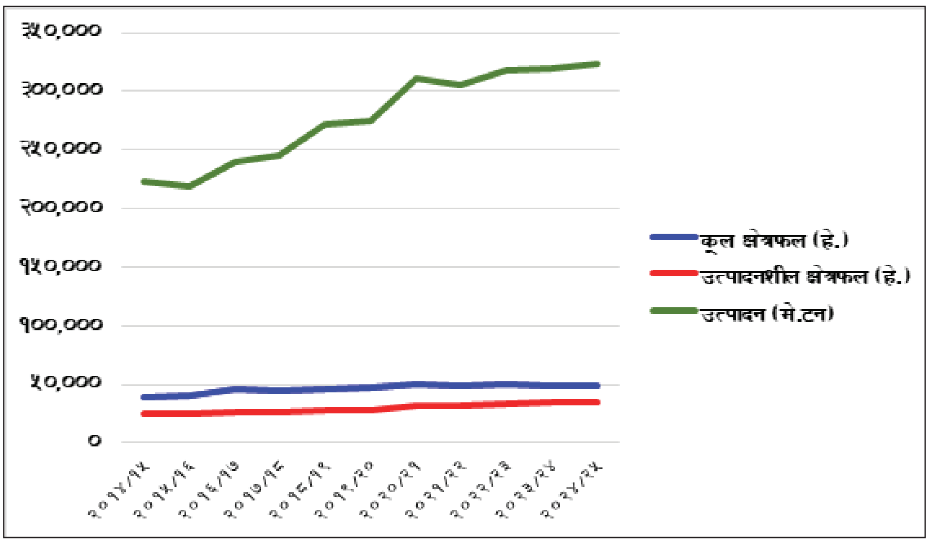

चित्र नं. २ः नेपालमा पछिल्लो ११ वर्षको सुन्तलाजात फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.२.३ हिउँदे फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

नेपालमा पाइने हिंउदे फलफूलहरू मध्ये समशीतोष्ण क्षेत्रमा नास्पाती, हलुवावेद, किवीफल, आरु, आरुबखडा, अङ्गुर, अनार, चुच्चे ओखर जस्ता फलफूल खेती गर्न उपयुक्त वातावरण छ भने स्याउ, ओखर, खुर्पानी, कागजी बदाम आदि जस्ता फलफूल खेती उच्च पहाडमा सफल भएको देखिन्छ। विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२३/२४ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा हिउँदे फलफूलले ढाकेको क्षेत्रफल बढिरहेको देखिन्छ र उत्पादनशील क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व भने सन् २०१६/१७ मा घटेर २०१७/१८ देखि बढ्दो क्रममा रहेको तालिका नं. ३ र चित्र नं. ३ मा देखिन्छ। सन् २०२४/२५ मा हिउँदे फलफूलको कूल उत्पादनशील क्षेत्रफल १८२०६ हे. बाट १४४४९५ मे.टन उत्पादन भई घटेको र उत्पादकत्व ७.९४ मे.टन/हे. भई बढेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ३ः हिउँदे फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	२७,१२५	१६,८४९	१२८,१५५	७.६१
२०१५/१६	२७,८१९	१७,१२५	१२६७९०	७.४
२०१६/१७	२७,९१८	१३,९३७	९३,५९२	६.७२
२०१७/१८	२८,३७६	१५,०३१	१०८,३१५	७.२१
२०१८/१९	२९,४१०	१५,८७७	११५,४४३	७.२७
२०१९/२०	३१,९४०	१६,३१८	११६,८०२	७.१६
२०२०/२१	३३,५४७	१७,३५१	१२८,२१४	७.३९
२०२१/२२	३३,५७३	१७,९७९	१३२,०३१	७.३४
२०२२/२३	३६,७४१	१९,८८३	१४५,८६८	७.३४
२०२३/२४	३२,२७६	१९,०९०	१४७,९३८	७.७५
२०२४/२५	३१,७७४	१८,२०६	१४४,४९५	७.९४

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

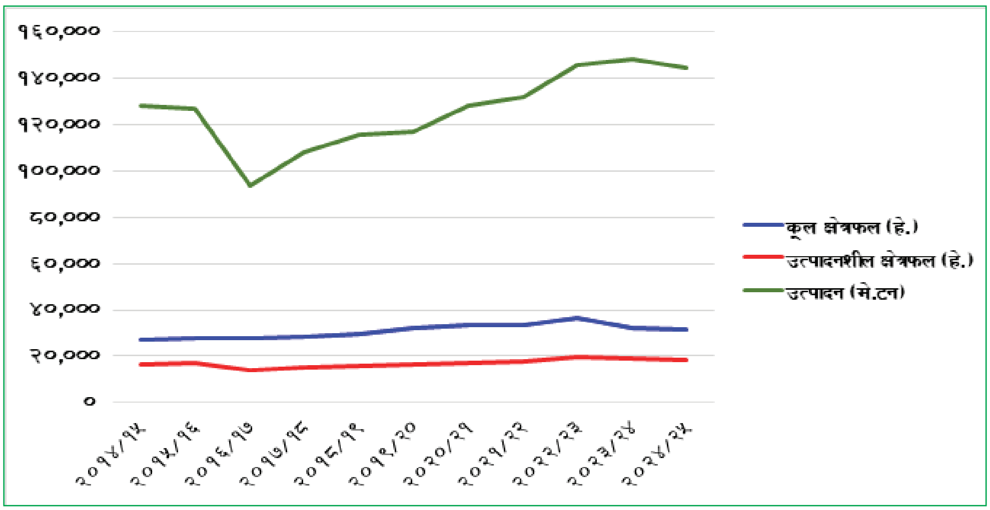

चित्र नं. ३ः नेपालमा पछिल्लो ११ वर्षको हिउँदे फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.२.४ वर्षे फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व अवस्था

नेपालमा तराई भू-भागदेखि मध्यपहाडका केही खोंच वेसीहरूमा वर्षे फलफूल खेती गर्नको लागि उपयुक्त हावापानी तथा माटो रहेको पाइन्छ र यो क्षेत्रमा आँप, केरा, लिची, रुखकटर, मेवा, अम्बा जस्ता वर्षे फलफूलहरू सदियौं देखि खेती गर्दै आईएको छ। विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा वर्षे फलफूलले ढाकेको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व बढ्दै गएको तालिका नं. ४ र चित्र नं. ४ मा देखिन्छ। सन् २०२३/२४ मा भने कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व केही मात्रामा घटेको तल प्रस्तुत गरिएको तथ्याङ्कले देखाएको छ। यसैगरी सन् २०२४/२५ मा वर्षे फलफूलको कूल उत्पादनशील क्षेत्रफल ९०२५८ हे. बाट वर्षे फलफूल जम्मा १०,४५,०८८ मे. टन उत्पादन र उत्पादकत्व ११.५८ मे.टन/हे. रहेको छ।

तालिका नं. ४: वर्षे फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	८४,२२७	६८,६९१	६४१,७५९	९.३४
२०१५/१६	८८,८२६	६८,६०८	६३१,२२४	९.३४
२०१६/१७	८८,४१४	६९,८०६	६८४,९४२	९.८१
२०१७/१८	८७,५९४	७०,७४९	७३३,४३९	१०.३७
२०१८/१९	८८,८०२	७५,७४०	७९०,२८९	१०.४३
२०१९/२०	९२,६६४	७५,३६८	८५८,८२२	११.४०
२०२०/२१	९३,७८७	७९,१९४	९१६,८१६	११.५८
२०२१/२२	९९,७७०	७९,२३७	९७८,५७०	१२.३५
२०२२/२३	१०२,०२१	८५,७६५	१,०६२,२३३	१२.३९
२०२३/२४	१००,७३६	८५,८८४	१,०४१,८२४	१२.१३
२०२४/२५	१०१,२९३	९०,२५८	१,०४५,०८८	११.५८

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

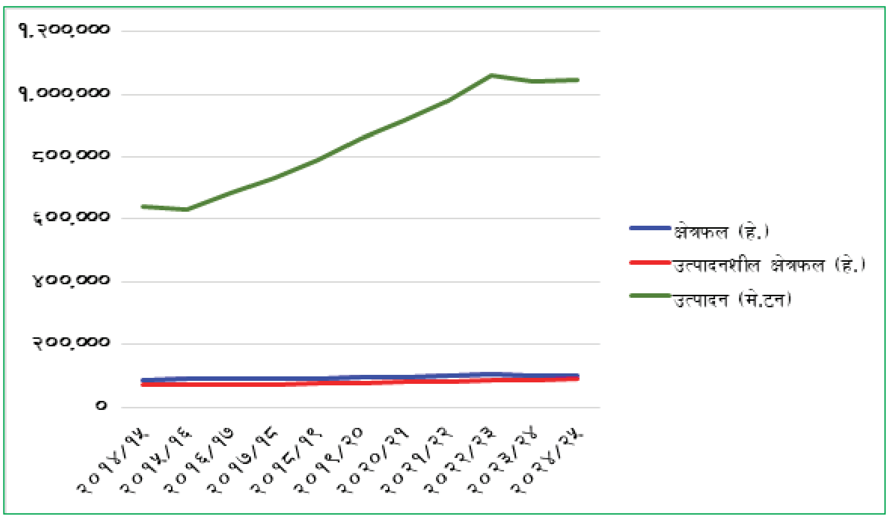

चित्र नं. ४: नेपालमा पछिल्लो ११ वर्षको वर्षे फलफूलको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार

१.३ प्रमुख फलफूल बालीहरूको विगत ११ वर्षको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

१.३.१ स्याउ

नेपालको प्रमूख फलहरू मध्ये स्याउ पनि एक हो। जुम्ला, कालिकोट, हुम्ला, मुगु ,डोल्पा, मुस्ताङ, मनाङ र रुकुम पूर्वमा उपयुक्त हावापानी र प्रर्याप्त उत्पादन सम्भाव्यता भएको स्याउको खेती हाल व्यावसायिक रूपमा भइरहेको छ। विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा स्याउको उत्पादनशील क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व सन् २०१६/१७ मा घटेर त्यसपछिका वर्षहरूमा बढ्दो क्रममा रहेको तालिका नं. ५ र चित्र नं. ५ ले देखाउँछ।

तालिका नं. ५: स्याउ खेतीको पछिल्लो ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	११,१६५.९	५,५९९.७	४३,५०२.१	७.८
२०१५/१६	११,४८७.४०	५,६२४.७०	४१,०११.१०	७.३
२०१६/१७	१२,०१५	३,७०७	१९,८५०	५.३६
२०१७/१८	१०,८८६	४,१३३	२८,८९५	७.०
२०१८/१९	११,१८६	४,३४९	३१,३८६	७.२२
२०१९/२०	१२,९१०	५,५१४	४५,२०५	८.२०
२०२०/२१	१३,४६३	५,७०१	४८,६११	८.५३
२०२१/२२	१३,८१३	६,२४५	५२,७५३	८.४५
२०२२/२३	१३,८२१	६,१९९	५२,७८४	८.५१
२०२३/२४	१२,४९२	६,२८५	५४,५०६	८.६७
२०२४/२५	१२,९३३	६,४०७	५९,९४९	९.३६

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

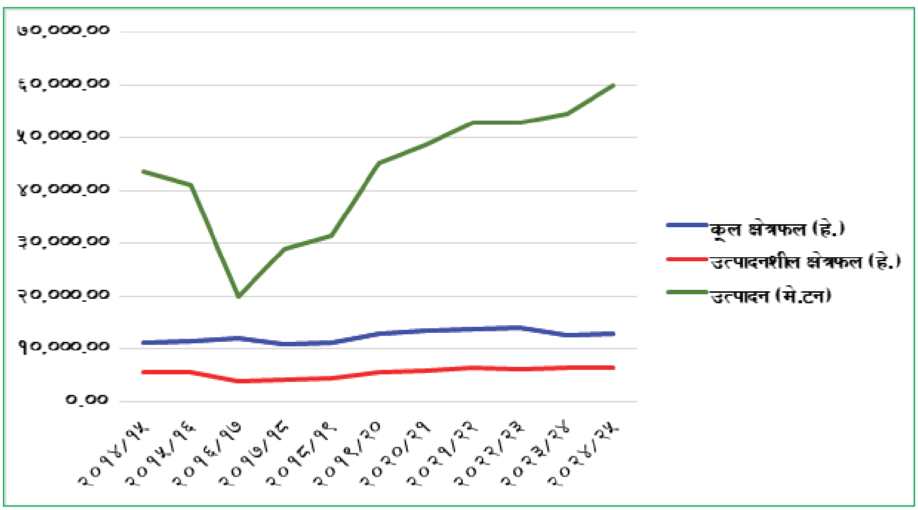

चित्र नं. ५: स्याउको पछिल्लो ११ वर्षको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.२ ओखर

हिउँदमा पात झर्ने (पतझड) फलफूल, ओखर नेपालको एक महत्त्वपूर्ण फलफूल बाली हो। नेपालको कर्णाली क्षेत्रमा र उच्च पहाडका विभिन्न जिल्लाहरूमा रैथाने जातको कडापन कम भएको ओखरदेखि कडापन बढी भएको हाडेओखर परापूर्वकाल देखिनै पाइने गरेको छ। तालिका नं. ६ र चित्र नं. ६ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा कुनै वर्षमा थोरै मात्रामा घटेको देखिन्छ। सन् २०२४/२५ मा ओखरको उत्पादनशील क्षेत्रफल २१६१ हे., उत्पादन ९३६६ मे.टन र उत्पादकत्व ४.३४ मे.टन/हे. रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ६ः ओखरको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	३,६५१.८	१,८४९.७	७,८३९.१	४.२
२०१५/१६	३,७७०.१०	१,८८७.७०	७,९५१.७०	४.२
२०१६/१७	४,३४७	१,८२३	८,१७६	४.००
२०१७/१८	४,९७०	१,९८५	८,२१३	४.१
२०१८/१९	५,०३७	२,१६७	८,९३४	४.१२
२०१९/२०	५,३६१	२,१८४	१०,०५१	५.००
२०२०/२१	५,८८९	२,२९१	९,१६२	४.००
२०२१/२२	५,९८८	२,४४२	१०,८९५	४.४६
२०२२/२३	५,२०७	२,१८२	९,९६०	४.५७
२०२३/२४	५,३९९	२,८११	१३,३११	४.७४
२०२४/२५	५,२७३	२,१६१	९,३६६	४.३४

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

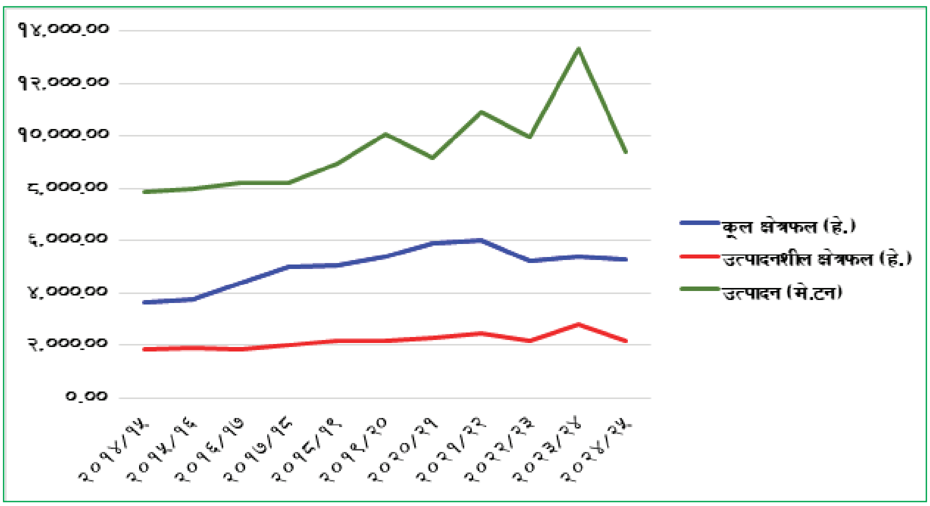

चित्र नं. ६ः पछिल्लो ११ वर्षको ओखरको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.३ नास्पाती

नेपालमा हिउँदमा पात झर्ने (पतझड) फलफूल मध्येको नास्पाती पनि एक महत्त्वपूर्ण फलफूल हो। यो नेपालको मध्यपहाडी भेगमा खेती गरिन्छ। तुसारो सहन नसक्ने नास्पाती खेतीको लागि २२-२६ डि.से. तापक्रम भएको ठाउँमा सबभन्दा राम्रो हुने र चिसो, आद्रता कम भएको ठाउँहरूमा बढी गुणस्तरीय फल उत्पादन हुन्छ। तालिका नं. ७ र चित्र नं. ७ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा समग्रमा नास्पातीको क्षेत्रफल क्रमश घट्दै गएको देखिन्छ भने उत्पादन र उत्पादकत्व समेत त्यति उत्साहजनक देखिंदैन। सन् २०२४/२५ मा नास्पातीको उत्पादनशील क्षेत्रफल २७८४ हे., उत्पादन २५९०४ मे.टन र उत्पादकत्व ९.३० मे.टन/हे. रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ७: नास्पातीको पछिल्लो ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	४३९६.५	३३८६	३४१५१.९	१०.१
२०१५/१६	४६०१.५	३५५६	३४७२४.४	९.८
२०१६/१७	४०९२	३१८०	३००६१	९.०
२०१७/१८	४२५०	३२४८	३०८२७	९.५
२०१८/१९	४२७५	३३३८	३२०२५	९.६
२०१९/२०	३४८८	२३०६	२२८६७	९.९२
२०२०/२१	३९७८	३०७७	२७६०१	८.९७
२०२१/२२	३८९६	२९५९	२५६२२	८.६६
२०२२/२३	३८०१	२९१०	२५८६६	८.८९
२०२३/२४	३४६६	२९०२	२७०६०	९.३२
२०२४/२५	३३६७	२७८४	२५९०४	९.३०

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

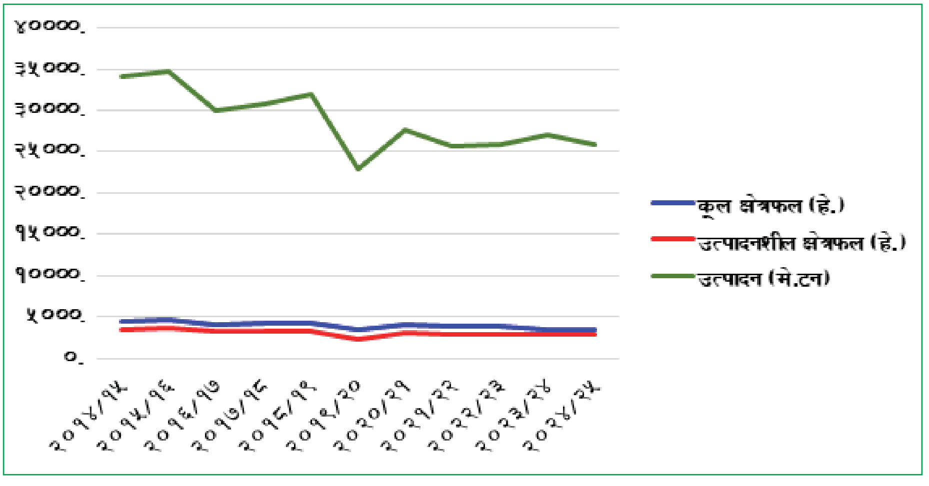

चित्र नं. ७: पछिल्लो ११ वर्षको नास्पातीको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.४ हलुवावेद

नेपालमा हिउँदमा पात झर्ने (पतझड) फलफूल मध्येको हलुवावेद पनि एक महत्त्वपूर्ण फलफूल हो। नेपालको मध्यपहाडी भेगमा यसको खेती गर्ने गरेको पाइएको छ। तालिका नं. ८ र चित्र नं. ८ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा हलुवावेदको उत्पादकत्व केही वर्षमा बढेको र कुनै वर्ष घटेको पाइएको छ भने उत्पादनशील क्षेत्रफल समग्रमा बढ्दो क्रममा रहेको छ तर सन् २०२४/२५ मा उत्पादनशील क्षेत्रफल घटेर ३४१ हे. पुगेको छ जसमा कूल उत्पादन २४२० मे. टन र उत्पादकत्व ७.१० मे. टन/हे. रहेको छ।

तालिका नं. ८: हलुवावेदको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	४५१.८	३११.०	२४०१.३	७.७
२०१५/१६	४६३	३१६	२८४६	९.०
२०१६/१७	५४२	३५५	२८२३	८.०
२०१७/१८	५६८	३७४	३०१३	८.०
२०१८/१९	५७१	३८५	३०८५	८.०२
२०१९/२०	५९०	३३४	२५७४	७.७१
२०२०/२१	४८७	३६२	२९७४	८.२२
२०२१/२२	५७२	४५१	३५३९	७.८९
२०२२/२३	५६२	४५८	३५४२	७.७३
२०२३/२४	४९०	३७२	२६२७	७.०७
२०२४/२५	४३०	३४१	२४२०	७.१०

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

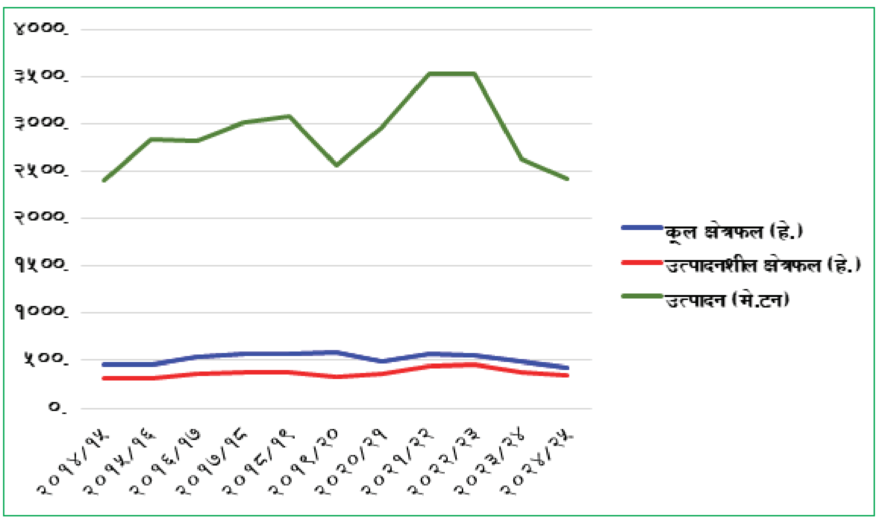

चित्र नं. ८: पछिल्लो ११ वर्षको हलुवावेदको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.५ लप्सी

नेपालमा हिउँदमा पात झर्ने (पतझड) फलफूल मध्येको लप्सी पनि एक महत्त्वपूर्ण फलफूल हो। नेपालको मध्यपहाडी भेगमा लप्सीको खेती गर्ने गरेको पाइएको छ। लप्सीमा कुनै उन्नत जातको विकास नभएको हुनाले स्थानीय जातका लप्सी खेती हुने गरेको छ। तालिका नं. ९ र चित्र नं. ९ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा लप्सीको उत्पादनशील क्षेत्रफल १२०९ हेक्टर, उत्पादन ७९३९ मे.टन भई बढेको छ भने उत्पादकत्व ६.५७ मे.टन/हे. रही घटेको देखिन्छ।

तालिका नं. ९: लप्सीको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	१९८०.२	१५०२.६	१०४८८.२	७.०
२०१५/१६	१८९१	१५०८	१०४४८	६.९
२०१६/१७	१४४९	१०४९	७८८५	८.०
२०१७/१८	१५१७	११०३	८७१७	७.९
२०१८/१९	१४७६	१०७२	८६५१	८.०७
२०१९/२०	१२७२	८६३	५७७९	६.७०
२०२०/२१	१२२९	९०१	५६९७	६.३३
२०२१/२२	१३००	९७०	६९१६	७.१३
२०२२/२३	१२७९	९९५	६५२५	६.५५
२०२३/२४	१११०	८८४	६३८८	७.२३
२०२४/२५	१६०६	१२०९	७९३९	६.५७

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

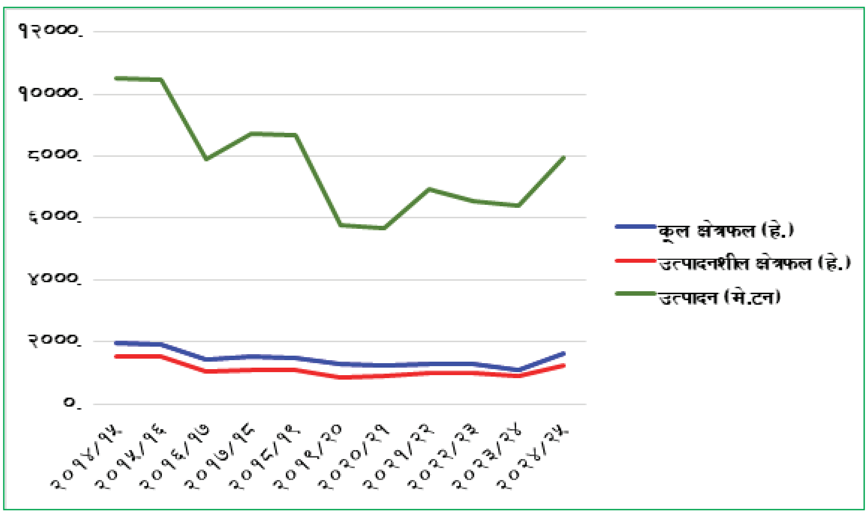

चित्र नं. ९: पछिल्लो ११ वर्षको लप्सीको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.६ आँप

तराईदेखि मध्य-पहाडसम्म हावापानीको दृष्टिकोणले खेती गर्न उपयुक्त हुने फलफूल बाली आँप लाई नेपालमा फलफूलको राजा पनि भनिन्छ। आँपमा वर्ष बिराएर फल्ने बानी (एकत्रो फल्ने बानी - alternate bearing) भएकाले हरेक वर्ष एकनासको उत्पादन लिन सकिदैन। आँप उत्पादन हुने प्रमुख जिल्लाहरूमा झापा, मोरङ, सुनसरी, उदयपुर, सिराहा, सप्तरी, महोत्तरी, सर्लाही, धनुषा, वारा, पर्सा, रौतहट, धाडिङ, नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व), नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पश्चिम), कपिलवस्तु, रूपन्देही, दाङ, बाँके, बर्दिया, सुर्खेत, दैलेख, कैलाली र कन्चनपुर पर्दछन् ।

तालिका नं. १० र चित्र नं. १० अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा आँपको उत्पादनशील क्षेत्रफल ४७३९७ हेक्टर, उत्पादन ५०५१३७ मे.टन र उत्पादकत्व १०.६६ मे.टन/हे. रही बढ्दो क्रममा रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. १०: आँपको विगत ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१५/१६	५२८१५.००	३८३८४.६०	२६६६२८.२२	७.०
२०१६/१७	४८२०४	३७०१३	२९८६९२	८.००
२०१७/१८	४६७५३	३६५४५	३२८२७१	९.०
२०१८/१९	४९५८८	४२४६१	३६६१४४	८.६२
२०१९/२०	५११६३	४२१९६	४५३४१६	१०.७५
२०२०/२१	५१६८१	४३६८८	४६६२६६	१०.६७
२०२१/२२	५३४५८	४०५७०	४९८८५९	१२.३०
२०२२/२३	५२४४९	४२७७३	५१३०५५	११.९२
२०२३/२४	५२९७५	४४४४९	५१७५५२	११.६४
२०२४/२५	५२४३३	४७३९७	५०५१३७	१०.६६

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

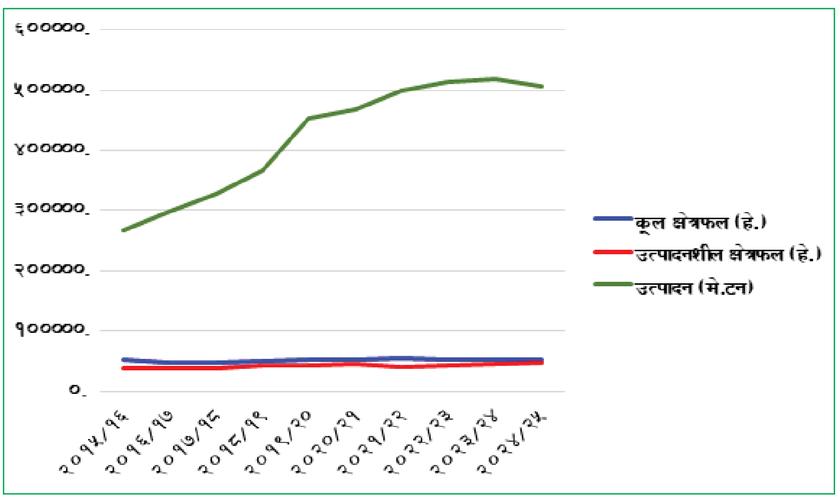

चित्र नं. १०: पछिल्लो ११ वर्षको आँपको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.७ केरा

नेपालमा व्यावसायिक रूपमा खेती गरिने प्रमुख फलफूलहरू मध्ये केरा पनि एक महत्त्वपूर्ण फलफूल बाली हो। पूर्व पश्चिम राजमार्ग वरिपरिका तराईका जिल्लाहरू, पहाडका बेसी तथा भित्री मधेस क्षेत्रमा केराखेती भइरहेको र अझै क्षेत्र विस्तारको प्रवल सम्भावना रहेको छ। सो क्षेत्रको तापक्रम, हावापानी र माटो केरा खेती गर्नका लागि उपयुक्त भएको हुँदा केराले छिटो बढ्ने र छिटै उत्पादन दिने भएकाले यसबाट कृषकहरूले राम्रो आम्दानी लिएको पाइन्छ। हाल नेपालमा चितवन, नवलपरासी, बाँके, बर्दिया, सुर्खेत, कैलाली, कन्चनपुर, झापा, दाङ, रूपन्देही, बारा, सर्लाही, मोरङ, सुनसरी लगायतका जिल्लाहरूमा व्यावसायिक रूपमा केरा खेती भइरहेको छ ।

तालिका नं. ११ र चित्र नं. ११ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा केराको उत्पादन र उत्पादकत्व बढ्ने क्रममा रहेको छ। सन् २०२४/२५ मा केराको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादन अघिल्लो वर्षको तुलनामा बढेको देखिन्छ।

तालिका नं. ११ः केराको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	१६०१६	१४३११	२३४३१९.९	१६.३७
२०१५/१६	१६१४६.००	१४३११.००	२३६१९४.७०	१६.५
२०१६/१७	१७८३९	१५२२३	२४७६२२	१६.००
२०१७/१८	१८०१४	१५७६५	२५४४०३	१६.१
२०१८/१९	१८३२९	१६६१५	२७८८९०	१६.७९
२०१९/२०	२१७२०	१६६९९	२५४१६१	१५.२२
२०२०/२१	२१६३३	१९३१३	३०८४२९	१५.९७
२०२१/२२	२६६४८	२१४१३	३३९४३५	१५.८५
२०२२/२३	२७२६१	२४२८६	४०४६७०	१६.६६
२०२३/२४	२५९७२	२३४०४	३८३२८५	१६.३८
२०२४/२५	२६५९६	२४३१२	३९३६९४	१६.१९

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

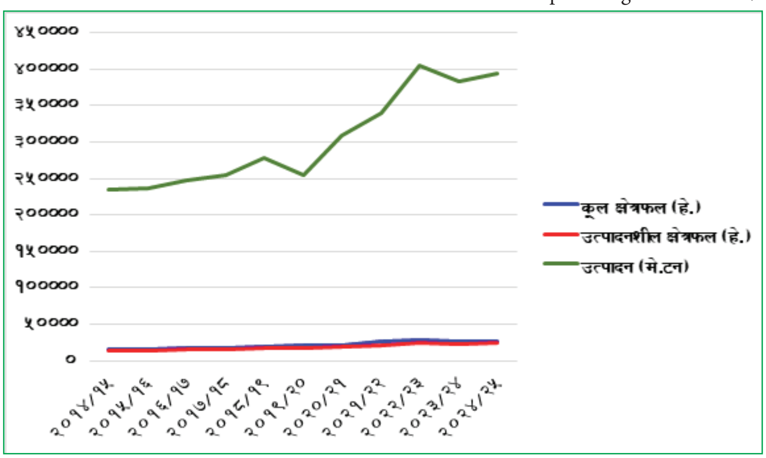

चित्र नं. ११ः पछिल्लो ११ वर्षको केराको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.८ लिची

वर्षे फलफूलहरू मध्ये पर्ने लिची नेपालको एक प्रमुख फलफूल बाली हो। नेपालको तराई र भित्री मधेशमा लिचीको खेती गरेको पाइएको छ। तालिका नं. १२ र चित्र नं. १२ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा लिचीको उत्पादकत्व बढ्दो क्रममा रहेको छ भने कूल क्षेत्रफल १००२३ हेक्टर, उत्पादनशील क्षेत्रफल ७७१७ हेक्टर र उत्पादन ५८४८७ मे.टन र उत्पादकत्व ७.५८ मे.टन/हे. भई बढेको देखिन्छ।

तालिका नं. १२: लिचीको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	६६३४.८	४९७८	३६९५८	७.४
२०१५/१६	६८३५	४९८३	३६९९२	७.४
२०१६/१७	९०९६	६३२९	४५२४९	७.०
२०१७/१८	९३००	६७४८	५००३६	७.४
२०१८/१९	९३१४	७०५४	५१४७५	७.३
२०१९/२०	७०९९	४५५२	३९३९२	८.६५
२०२०/२१	७४०६	४९५१	३९७४४	८.०३
२०२१/२२	८४९३	५७६९	४२७३६	७.४१
२०२२/२३	९६७५	७५६९	५४२२८	७.१६
२०२३/२४	९१८२	६८६७	५१३९६	७.४८
२०२४/२५	१००२३	७७१७	५८४८७	७.५८

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

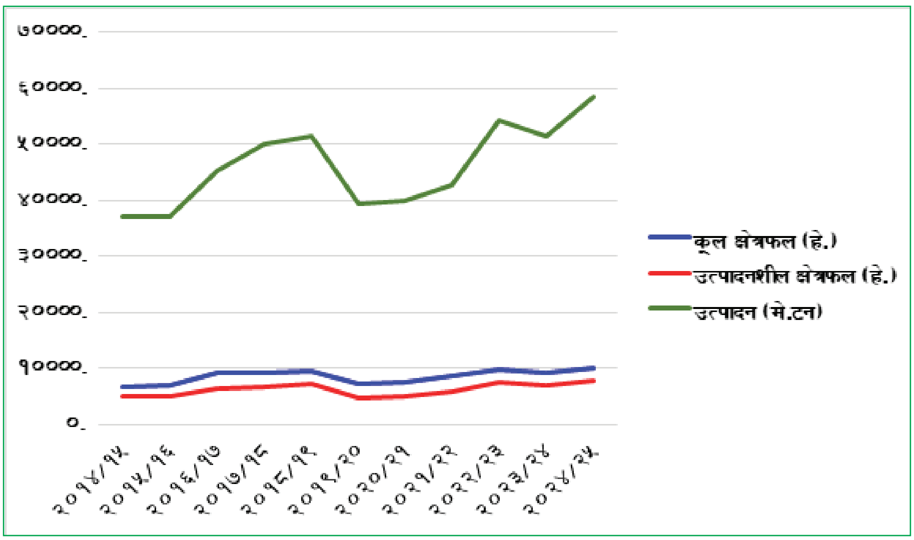

चित्र नं. १२: पछिल्लो ११ वर्षको लिचीको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.९ सुन्तला

सुन्तलाजात फलफूलभित्र पर्ने सुन्तला एक प्रमुख फलफूल हो। हाल नेपालका ७७ जिल्ला मध्ये ६५ जिल्लाहरूमा सुन्तलाजात फलफूलहरू लगाएको पाइन्छ। तराईदेखि मध्यपहाडको १४०० मिटर उचाइसम्म सुन्तलाजात फलफूलको राम्रो उत्पादन भएको पाइएको छ। उच्चपहाडी क्षेत्र, मध्यपहाडी क्षेत्र, होचो पहाडी क्षेत्र र तराईको उच्च भू-भाग र अन्य भू-भाग देखि चुरे क्षेत्र तथा भित्री मधेशसम्म सुन्तला खेती गर्न सकिन्छ। हाल नेपालमा ताप्लेजुङ, पाँचथर, तेह्रथुम, धनकुटा, इलाम, भोजपुर, खोटाङ, उदयपुर, संखुवासभा, सोलुखुम्बु, सिन्धुली, रामेछाप, काभ्रे, गोरखा, लमजुङ, म्याग्दी, तनहुँ, कास्की, पर्वत, बागलुङ, स्याङजा, नवलपरासी, पाल्पा, गुल्मी, अर्घखाँची, रुकुम, प्युठान, रोल्पा, सल्यान, जाजरकोट, कैलाली, डडेलधुरा, डोटी, बैतडी र अछाम लगायतका जिल्लाहरूमा व्यावसायिक रूपमा खेती भइरहेको छ ।

तालिका नं. १३ र चित्र नं. १३ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा समग्रमा सुन्तलाको उत्पादनशील क्षेत्रफल उत्पादन र उत्पादकत्व बढ्ने क्रममा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १३. सुन्तलाको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	२५१२३	१६२२४	१४९२१२	९.२०
२०१५/१६	२६२८२	१६२४८	१४६६९०	९.००
२०१६/१७	२८७६०	१७४५७	१६४५९३	९.००
२०१७/१८	२७१५०	१६१५५	१६१४३४	१०.०
२०१८/१९	२७९५१	१७२२०	१७७३८१	१०.३०
२०१९/२०	२६५९१	१४५५०	१५६१८०	१०.७३
२०२०/२१	२७००२	१८३६९	१९८४०६	१०.८०
२०२१/२२	२७९८२	१९४८१	१८५३४६	९.५१
२०२२/२३	२८४५१	२०१७२	१९८७७९	९.८५
२०२३/२४	२८७९०	२०२१५	१९४५६५	९.६२
२०२४/२५	२८४३९	२९२७०	१९५५०८	९.६५

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

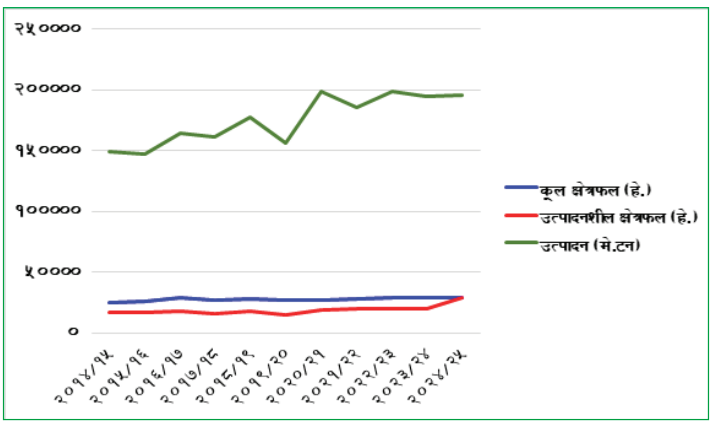

चित्र नं. १३: पछिल्लो ११ वर्षको सुन्तलाको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.१० कागती

कागती पनि सुन्तलाजात भित्र पर्ने एक प्रमुख फलफूल हो। कागतीको माग (प्रयोग) दिनानुदिन बढ्दो क्रममा छ। हाल नेपालमा ताप्लेजुङ, पाँचथर, तेह्रथुम, धनकुटा, भोजपुर, मोरङ, सुनसरी, खोटाङ, उदयपुर, संखुवासभा, सोलुखुम्बु, चितवन, सिन्धुली, रामेछाप, काभ्रेपलान्चोक, नवलपरासी पूर्व, गोरखा, लमजुङ, म्याग्दी, तनहुँ, कास्की, पर्वत, बागलुङ, स्याङजा, नवलपरासी, दाङ, पाल्पा, गुल्मी, अर्घखाँची, रुकुम, प्युठान, रोल्पा, जाजरकोट, कैलाली, डडेलधुरा, डोटी, बैतडी र अछाम लगायतका जिल्लाहरूमा व्यावसायिक रूपमा खेती भइरहेको छ ।

तालिका नं. १४ र चित्र नं. १४ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा कागतीको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व घट्ने बढ्ने क्रममा रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. १४: कागतीको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	६८६४	४०४६	२६९५३	६.६६
२०१५/१६	७२९६.००	३८५७.८०	२७०१६.८०	७.०
२०१६/१७	८८०८	४५०७	३९११३	७.००
२०१७/१८	८८७६	४६१२	३१००३	६.७
२०१८/१९	९५५८	५६३८	३९५८०	७.०२
२०१९/२०	८५८७	५४४५	४६११८	८.४७
२०२०/२१	८८३३	५७५१	३६४४९	६.३८
२०२१/२२	९७०१	६०७०	४४४६२	७.३३
२०२२/२३	१०३१२	६३५५	४६२४४	७.२८
२०२३/२४	९८९८	७१०३	५५८०७	७.८६
२०२४/२५	१९११६	७४३१	५७४२५	७.७३

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

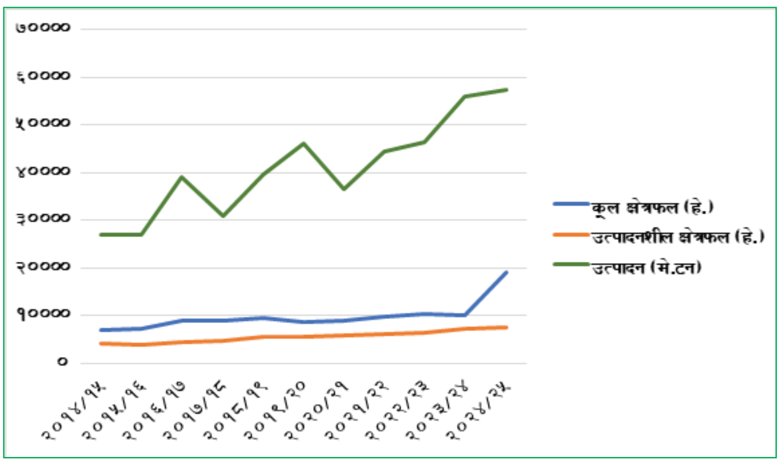

चित्र नं. १४: पछिल्लो ११ वर्षको कागतीको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.११ जुनार

जुनार सुन्तलाजात भित्र पर्ने एक प्रमुख फलफूल हो। नेपालमा ताप्लेजुङ, पाँचथर, तेह्रथुम, धनकुटा, भोजपुर, खोटाङ, उदयपुर, संखुवासभा, सोलुखुम्बु, सिन्धुली, रामेछाप, काभ्रेपलान्चोक, गोरखा, म्याग्दी, तनहुँ, कास्की, पर्वत, बागलुङ, स्याङजा, पाल्पा, गुल्मी अर्घखाँची, रुकुम, प्युठान, रोल्पा, जाजरकोट, कैलाली, डडेलधुरा, डोटी, बैतडी र अछाम लगायतका जिल्लाहरूमा व्यावसायिक रूपमा जुनार खेती भइरहेको छ ।

तालिका नं. १५ र चित्र नं. १५ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा जुनारको उत्पादनशील क्षेत्रफल, उत्पादन सन् २०२१/२२ मा उच्च रहेकोमा त्यसपछिका वर्षहरूमा समग्रमा कूल क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व घट्दै गएको तथ्याङ्क रहेको छ।

तालिका नं. १५ः जुनारको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	४८३४	३४४०	३४६७५	१०.१
२०१५/१६	५१३१	३४४३	३३५५८	९.७
२०१६/१७	६९९१	३८८१	३०९३९	१०.००
२०१७/१८	६२७७	३८६५	४१५५६	१०.८
२०१८/१९	६६४६	४०३१	४३०६१	१०.६८
२०१९/२०	६६०९.४६	४२६२.४२	४९३७०.५०	११.५८
२०२०/२१	६८१३	४३३३	४६८६५	१०.८२
२०२१/२२	६५९५	४४८७	५१६४४	११.५१
२०२२/२३	६२२७	४२०५	४८४६०	११.५२२
२०२३/२४	६०९९	४२६७	४५६४१	१०.७०
२०२४/२५	६१५१	४२५६	४६२७७	१०.८७

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

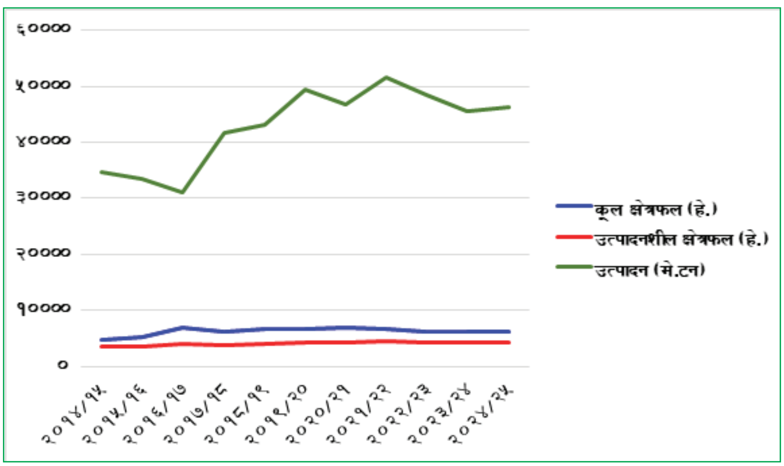

चित्र नं. १५ः पछिल्लो ११ वर्षको जुनारको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.३.१२निबुवा

निबुवा पनि सुन्तलाजात भित्र पर्ने प्रमुख फलफूल बाली हो। उच्चपहाडी क्षेत्र, मध्यपहाडी क्षेत्र र तल्लो पहाडी क्षेत्रमा निबुवा खेती गर्न सकिन्छ। तालिका नं. १६ र चित्र नं. १६ अनुसार विगत ११ वर्ष (सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा निबुवाको उत्पादनशील क्षेत्रफल, उत्पादन र उत्पादकत्व कुनै वर्ष घट्ने त कुनै वर्ष बढ्ने गरेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १६: निबुवाको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	९६४.३	८०७.७	६६६६.७२	८.२५
२०१५/१६	८३७	५९५	४९४१	८.३
२०१६/१७	९२६	६१०	५९००	१०.००
२०१७/१८	१००२	६६२	५४३१	८.२
२०१८/१९	१११४	७६८	६०७५	७.९१
२०१९/२०	२३०२.८५	१४८८.३३	११७९५	७.९२
२०२०/२१	२२७८	१५६७	११९२०	७.६०
२०२१/२२	२६३६	१८८४	१३४३७	७.१३
२०२२/२३	२८०४	२०३०	१५२४१	७.५१
२०२३/२४	२१०५	१५१९	११९२९	७.८५
२०२४/२५	२३४९	१७५९	१३८४२	७.८७

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

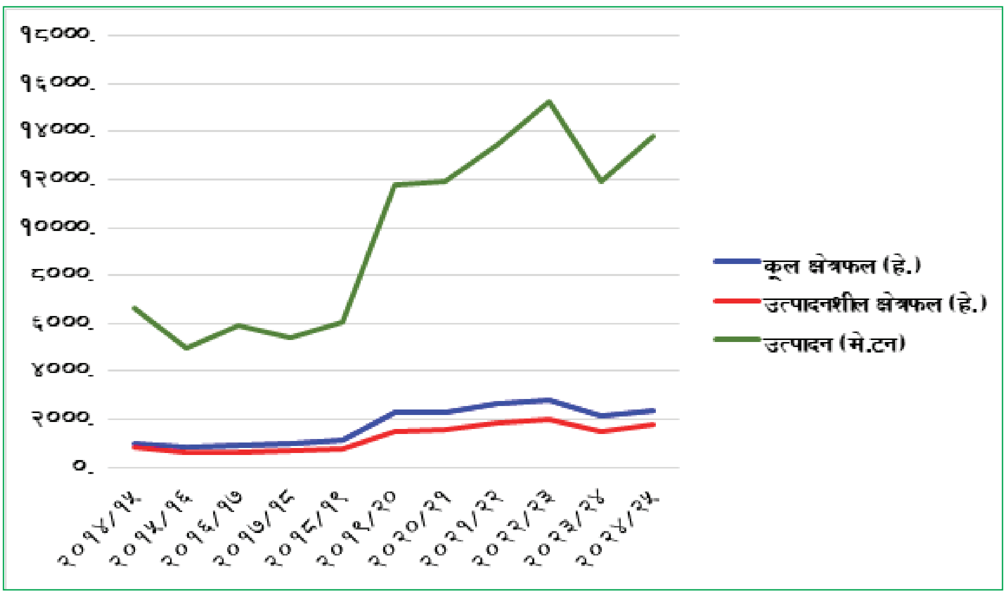

चित्र नं. १६: पछिल्लो ११ वर्षको निबुवाको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.४. उदयमान फलफूल बालीहरूको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्वको अवस्था

हाल नेपालमा किवीफल, एभोकाडो र ड्रागन फ्रुट जस्ता उदयमान फलफूल बालीहरूको बढ्दो आकर्षणले गर्दा नेपालका विभिन्न जिल्लाहरूमा यी फलफूल बालीको ब्यवसायिक खेती गर्न शुरुवात भएको छ। नेपालमा हावापानीको दृष्टिकोणले उपरोक्त फलफूल बालीहरूको खेती गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना भएको र यस्ता फलफूलको माग बजारमा बढ्दो क्रममा रहेको हुनाले व्यावसायिक खेती गर्ने तर्फ कृषकहरूको ध्यानकर्षण भएको पाइन्छ।

१.४.१ किवीफल

नेपालमा किवीफल एक उदयमान फलफूल बाली हो। नेपालको उपयुक्त प्रकृति, भौगोलिक तथा हावापानीको दृष्टिकोणले यहाँ किवीफलको व्यावसायिक खेतीको प्रशस्त सम्भावना रहेको छ। पहाडी जिल्लाहरू पूर्व इलामदेखि सोलुखुम्बु, दोलखा, रामेछाप हुँदै पश्चिम डडेल्धुरासम्म किवीफलको व्यावसायिक रूपमा खेती गरिँदै आएको छ। सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्मको किवीफलको उत्पादकत्वको अवस्था तालिका नं. १७ र चित्र नं. १७ मा देखाइएको छ।

तालिका नं. १७: किवीफलको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन तथा उत्पादकत्व अवस्था

वर्ष (सन्)	कूल क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशील क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
२०१४/१५	२८३	५२.५	३६८.१	७.०
२०१५/१६	२९८	५८	३७८	६.६
२०१६/१७	५५१	१८६	७१९	४.०
२०१७/१८	९४९	३२२	२१८८	६.८
२०१८/१९	१३६२	४९२	३३७२	६.८६
२०१९/२०	२११६	११६७	४२५४	३.६५
२०२०/२१	२४५०	८५९	६४८२	७.५५
२०२१/२२	२५९९	१०१४	७६९८	७.५९
२०२२/२३	६६७०	३२९१	२२०१५	६.६९
२०२३/२४	४०९७	२१२५	१९४८०	९.१७
२०२४/२५	१००२३	७७१७	५८४८७	७.५८

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

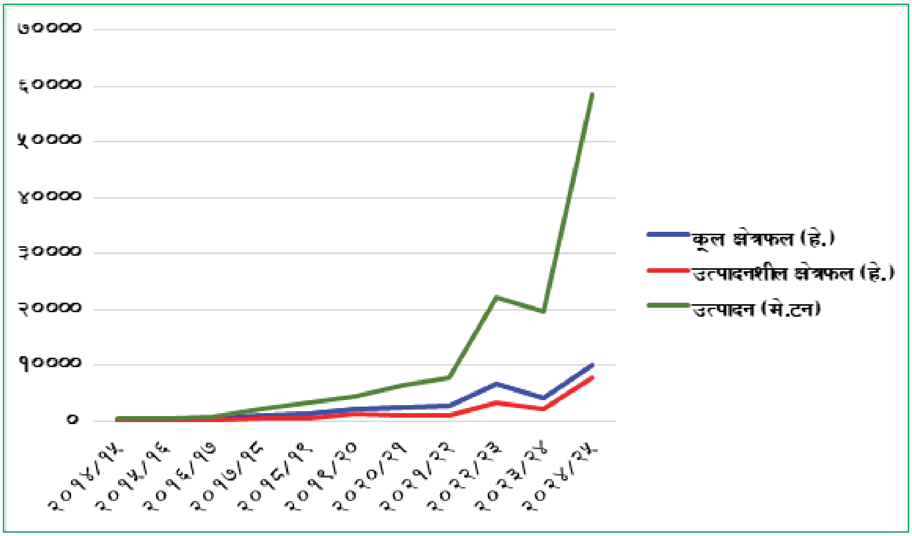

चित्र नं. १७: किवीफलको ११ वर्षको कूल क्षेत्रफल, उत्पादनशील क्षेत्रफल र उत्पादनको विस्तार प्रवृत्ति

१.५. कफी तथा चिया बालीको ११ वर्षको अवस्था

१.५.१ कफी

नेपालमा कफी एक महत्त्वपूर्ण नगदे बाली हो। नेपालमा उच्च गुणस्तरको कफी उत्पादन गर्ने शीतल र मन्द हावा चल्ने जलवायु छ। पानी नजम्ने भिरालो परेको हराभरा पहाडी भू-भाग प्रशस्त छ। सिँचाइ र प्रशोधनको निम्ति आवश्यक पर्ने पानीको स्रोत पनि छ। तसर्थ, नेपालमा कफी खेतीको प्रचुर सम्भावना छ। नेपालमा पाइने सबै कफी १ हजारदेखि १ हजार ६ सय मिटरसम्मको उचाइमा उत्पादित अराबिका वर्णको टिपिका र बर्बन जातका हुन्। अन्य कफी उत्पादक मुलुकहरूको भन्दा भिन्न प्रकारको हावापानी भएकाले नेपाली कफीमा विशिष्ट प्रकारको गुण र बास्ना रहेको कफी पारखीहरू बताउँछन् । साथै, नेपालका प्राय सबै कफी प्राङ्गारिक प्रविधिबाट उत्पादित भएकाले नेपाली कफीलाई अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा स्पेसियालिटी कफीको रूपमा हेर्ने गरिन्छ। नेपाली कफी खासगरी जापान, अमेरिका र युरोपेली मुलुकहरूमा निर्यात हुने गर्दछ। (स्रोत: www.teacoffee.gov.np) ।

सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्मको कफीको क्षेत्रफल, उत्पादन र साना कृषक सङ्ख्याको अवस्था तालिका नं. १८ मा देखाइएको छ ।

तालिका नं. १८: कफीको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन र साना कृषकको अवस्था

Year (AD)	Plantation (ha)	Production (Green Bean) (Ton)	Small Farmers (No.)	Yield (Kg/Ha)
२०१४/१५	२३८१	४६३.५८	३२१८६	१९४.७०
२०१५/१६	२६१८	४३४	३२५८१	१६५.७८
२०१६/१७	२६४६	४६६	३२६२९	१७६.११
२०१७/१८	२६५०	५१३	३२८६९	१९३.५८
२०१८/१९	२७६१	५३०	३३९८४	१९१.९६

Year (AD)	Plantation (ha)	Production (Green Bean) (Ton)	Small Farmers (No.)	Yield (Kg/Ha)
२०१९/२०	२३६०	२९७	२६७१९	१२५.८५
२०२०/२१	३०५२	३१५	३१३४०	१०३.२१
२०२१/२२	३३४६	३५४.९	३१३८९	१०६.०७
२०२२/२३	३६५९	३९४.४	३१३८९	१०७.७९
२०२३/२४	४३०५	५०१.३	३१३८९	११६.४५
२०२४/२५	५५०१.०५	६४२.०८		११६.७

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

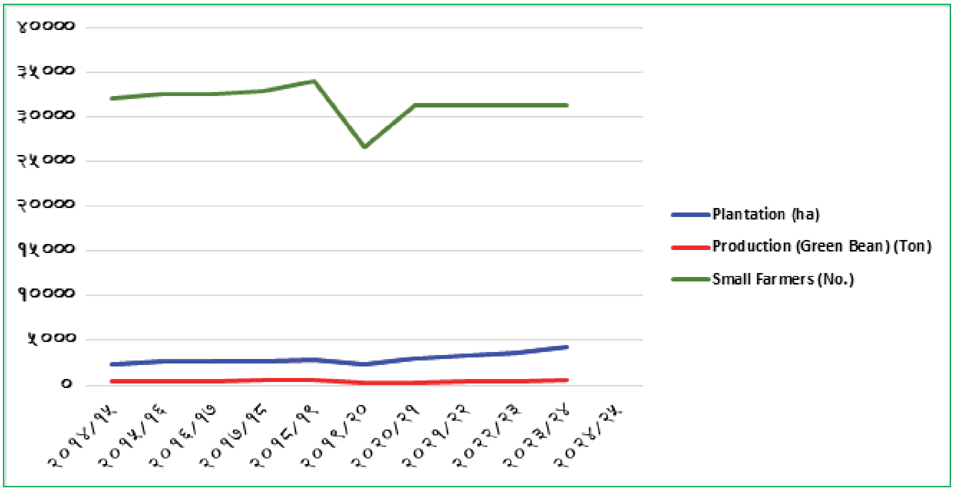

चित्र नं. १८ कफीको ११ वर्षको क्षेत्रफल, उत्पादन र साना कृषकको अवस्था

१.५.२ कफीको ११ वर्षको आयात तथा निर्यात अवस्था

नेपालमा कफी पिउने संस्कृतिको विकास भएसँगै यसका प्रयोगकर्ताहरू पनि बढेको देखिन्छ। फलस्वरूप नेपाली उत्पादनले नपुगी हरेक वर्ष नेपाली कफी निर्यातभन्दा विदेशी कफी आयात बढ्दो क्रममा रहेको पाइएको छ। पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार सन् २०२४/२५ मा २०३.३२६ मे.टन कफी आयात भएकोमा सोही वर्ष ६३.९९८ मे.टन मात्र निर्यात भएको देखिन्छ। त्यसैले नेपाली बजारको मागलाई मनन गर्दै विदेशी कफीको आयातलाई घटाउन नेपाली कफी खेती प्रवर्द्धन गरी उत्पादन वृद्धि गर्नु पर्ने देखिन्छ।

सन् २०२४/२५ मा नेपालले बंगालादेश, भारत, ईटाली, जापान, मलेशिया, अमेरिका, थाईल्याण्ड, स्पेन, ब्राजिल, भियतनाम आदिबाट कफी आयात गरेको थियो भने चाईना, क्यानडा, फ्रान्स, जर्मनी, जापान, नर्वे, नेदरल्याण्ड, सिंगापुर, स्वीजरल्याण्ड, अमेरिका आदिमा निर्यात गरेको राष्ट्रिय चिया कफी बिकास बोर्डबाट प्राप्त भएको छ। सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्मको कफीको ११ वर्षको आयात तथा निर्यातको तथ्याङ्क तालिका नं. १९ मा देखाइएको छ ।

तालिका नं. १९: कफीको ११ वर्षको आयात तथा निर्यात तथ्याङ्क

वर्ष (सन्)	आयात परिमाण (मे.टन)	आयात मूल्य (रू. हजारमा)	निर्यात परिमाण (मे.टन)	निर्यात मूल्य (रू. हजारमा)
२०१४/१५	१०८.८४	५४७४८	९९.५९	९९१७६
२०१५/१६	१०५.०४	५५५४१	१११.१७	१०७९०१
२०१६/१७	९९.३७	५०४१	९४.६	८४५४३
२०१७/१८	१६३.३८	६५८९३	८४.२२	९३७२२
२०१८/१९	१२६२.४१	९८०१४.२४	८४.१५	९९७०३
२०१९/२०	२६६.१७	११८८४६.१८	४६.८९	५७७२६
२०२०/२१	१९८.६६	१०६७२१	७२.३८	९६००३
२०२१/२२	२७९.८१	१२७५९०	६९.५१	११७०८४
२०२२/२३	४५०.२९९	३२५८६६	७७.८६०	१३०४४१
२०२३/२४	४४३.०३८	४१९८३५	८८.८५६	१४९२५१
२०२४/२५	२०३.३२६	१४४१२०	६३.९९८	११४३७०

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

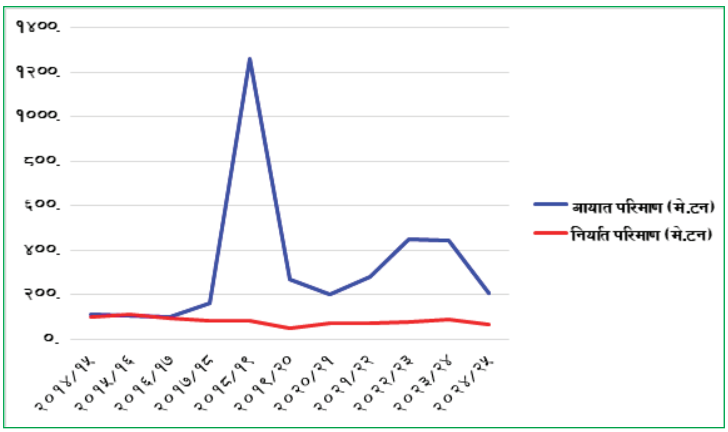

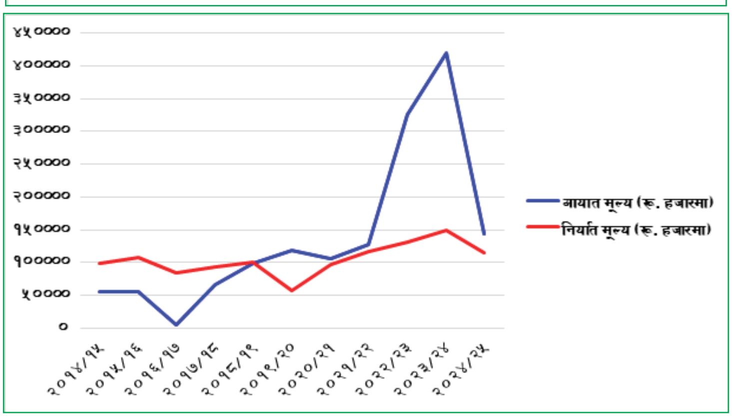

चित्र नं. १९: कफीको ११ वर्षको आयात र निर्यात परिमाणको प्रवृत्ति

१.५.३ चिया

बहुमूल्य नगदे बालीमा पर्ने चिया नेपालमा धेरै महत्त्वपूर्ण बाली हो। नेपालमा उत्पादन हुने सबै प्रकारका चिया भारत तथा अन्य तेस्रो मुलुकमा निर्यात हुने गरेको छ। चियाको उत्पादन, प्रशोधन र बजारीकरणमा साना कृषक, सहकारी तथा निजी बगान र कम्पनीहरू संलग्न भएका छन्। सन् २०१४/१५ देखि २०२३/२४ सम्मको चियाको Total Plantation Area (ha), उत्पादन, Estate Plantation Area (ha), Small Farmers Area (ha) र Small Farmers No. को अवस्था तालिका नं. २० र चित्र नं. २० मा देखाइएको छ ।

चियाको उत्पादनहरूमा CTC, Orthodox, Green Tea र अन्य उत्पादनहरू पर्दछन् र तिनीहरूको सन् २०१४/१५ देखि २०२३/२४ सम्मको उत्पादनको अवस्था तल तालिका र चित्रमा देखाइएको छ।

तालिका नं. २०: चियाको ११ वर्षको अवस्था

वर्ष (सन्)	Total Plantation Area (ha.)	Production (Ton.)	No. of Estates	Estate Plantation Area (ha.)	Small Farmers Area (ha.)	Small Farmers (No.)
२०१४/१५	२६१६५	२३१८६.७३	१०७	१४५९६	११५६९	१४८९८
२०१५/१६	२७६८८	२४२६३.७१	१०७	१४७३२	१२९५६	१५०४०
२०१६/१७	२८२४१	२४४०९.२९	१०७	१५२८५	१२९५६	१५१०३
२०१७/१८	२८५९५	२४८०३.५७	११६	१४६६८	१३९२७	१५१७९
२०१८/१९	२८७३२	२५२०५.८६	११६	१४७८७	१३९४५	१५२३४
२०१९/२०	१६९०५	२४११८.२७	१४६	७०६०	९८४५	१४०१४
२०२०/२१	१६९१७	२३७४५९०२	१४६	७०६८	९८५०	१४०३९
२०२१/२२	२०२३७	२६३७९.४९	१६३	८७८५	११४५२	१५१९८
२०२२/२३	१०२१०.७५	२६४०१.९४	१६७	१०२१०.७५	१०१६७.८७	१५००१
२०२३/२४	१०३९७.९५	२६९८३.१७	१७१	१०३९७.९५	१०३६२.२८	१५२०३
२०२४/२५	२०६०२	२६१२३.११	१७०	१०२३०.६५	१०२९४.५१	१५१३२

Source: Statistical Information on Nepalese Agriculture 2081/82 (2024/25) MoAFE

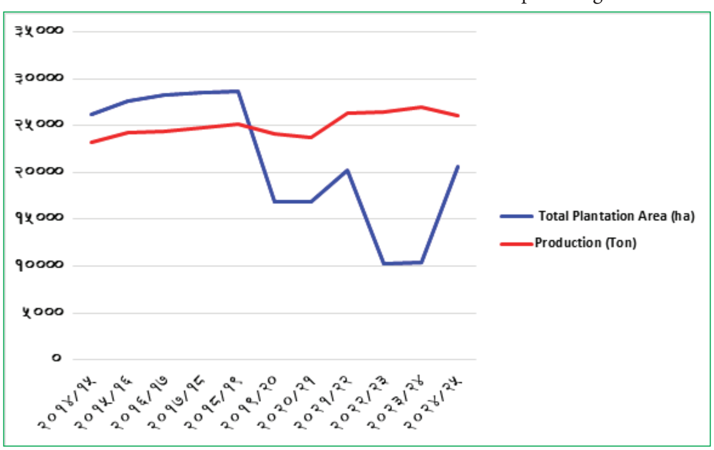

चित्र नं. २०: चियाको ११ वर्षको कूल क्षेत्रफल र उत्पादनको प्रवृत्ति

तालिका नं. २१ चियाको ११ वर्षको कूल उत्पादन, CTC, Orthodox, Green Tea र अन्य उत्पादनको अवस्था

वर्ष (सन्)	Production (Ton)	CTC Production (Ton)	Orthodox Production (Ton)	Green Tea Production (Ton)	Other Production (Ton)
२०१४/१५	२३१८६.७३	१८२६३	४९२३.७३	प्राप्त नभएको	प्राप्त नभएको
२०१५/१६	२४२६३.७१	१८४६२	५८०१	प्राप्त नभएको	प्राप्त नभएको
२०१६/१७	२४४०९.२९	१८५४७	५८६२	प्राप्त नभएको	प्राप्त नभएको
२०१७/१८	२४८०३.५७	१८८२६	५९७८	प्राप्त नभएको	प्राप्त नभएको
२०१८/१९	२५२०५.८६	१९१०८	६०९८	प्राप्त नभएको	प्राप्त नभएको
२०१९/२०	२४११८.२७	१४९७७	८२५१	७४६	१४४
२०२०/२१	२३७४५.९०	१५६५४.१२	७१६८.२५	७७२.३२	१५१.०९
२०२१/२२	२६३७९.४९	१८९०२.८०	६५८७.८७	७३२.८१	१५५.९६
२०२२/२३	२६४०१.९४	१८५००	७०१७.९३	७२२.२२	१६१.१२
२०२३/२४	२६९८३.१७	१९२००	७०३४.३२	५५४.२७	१९४.५७
२०२४/२५	२६१२३.११	१८६२६.७९	६३३७.४६	९३५.५२	२२३.३२

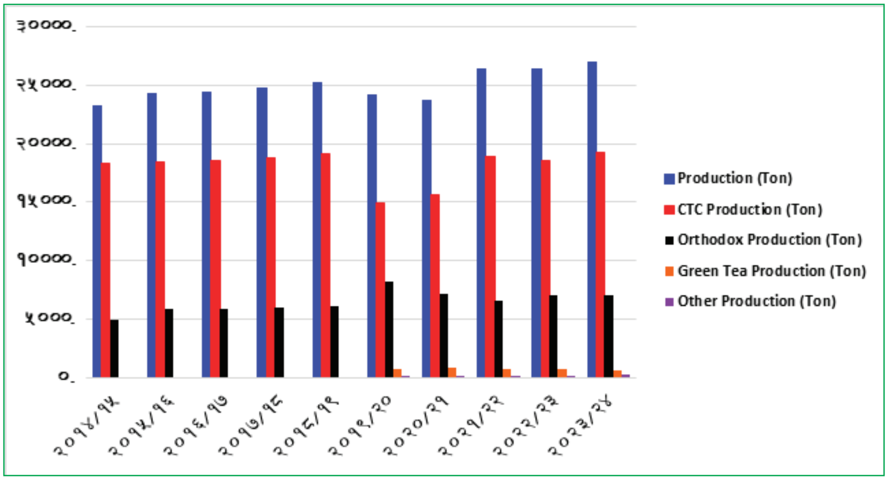

चित्र नं. २१: चियाको ११ वर्षको कूल उत्पादन, CTC, Orthodox, Green Tea र अन्य उत्पादनको प्रवृत्ति

१.५.४ चियाको ११ वर्षको आयात तथा निर्यात अवस्था

नेपालमा चिया खेती पहिलेदेखि हुने गरेको भए तापनि कृषकस्तरमा वि.सं. २०३५ सालदेखि शुरु भएको पाइन्छ। मूलत चिया खेती नेपालको पूर्वी जिल्लाहरूमा (कोशी प्रदेश) हुने भए तापनि यसको खेती पश्चिमी जिल्लाहरूमा (बागमती र गण्डकी प्रदेश) समेत विस्तार भएको छ। नेपालको प्रमुख निर्यातजन्य बालीको रूपमा मानिने चिया जापान, चाइना, फिनल्याण्ड, रसिया, ईटाली, भारत, मलेशिया, नर्वे आदि देशमा निर्यात हुने गरेको छ। सन् २०२४/२५ नेपालले अष्ट्रेलिया, बङलादेश, चाइना, हङकङ, भारत, ईटाली, जापान, श्रीलंका, थाईल्याण्ड, टर्की आदिबाट चिया आयात गरेको थियो। सन् २०१४/१५ देखि २०२४/२५ सम्मको चियाको ११ वर्षको आयात तथा निर्यातको तथ्याङ्क तालिका नं. २२, चित्र नं. २२ मा देखाइएको छ।

तालिका नं. २२ चियाको ११ वर्षको आयात तथा निर्यात तथ्याङ्क

वर्ष (सन्)	आयात परिमाण (मे.टन)	आयात मूल्य (रू. हजारमा)	निर्यात परिमाण (मे.टन)	निर्यात मूल्य (रू. हजारमा)
२०१४/१५	३७४.७२	९३६१८	११९४१.९४	२००४४७५
२०१५/१६	३०३.४६	६७९९२	१३२८६.८५	२३९८९६५
२०१६/१७	३६३.१९	९०६७०	११८६६.५०	२५३३८८४.९२
२०१७/१८	३७१.३७	१२०९०७	१५६८४.५४	३२५१६८६.३६
२०१८/१९	३४३.३५	११७७३२.३	१५०४३.८०	३२०३९०४
२०१९/२०	२१८.६३	७७४००.६५	१११८५.२०	२७८२८४६
२०२०/२१	३४६.८०	१५१३१२	११९२०२.७३	३७९७१४०
२०२१/२२	३३१६१०.१६	२४९९८५६६	२५५८.३३	९२१२९५
२०२२/२३	२७७.५७५	१२९१७९	१६५९४.९१३	३९३७२६६
२०२३/२४	४४.३१८	३७८३०	१३९१६.०३४	३६२५०१२
२०२४/२५	११३.३७२	९०२९०	१५५९८.६६०	४५९०८५६

Sourcce: https://www.teacoffee.gov.np/np

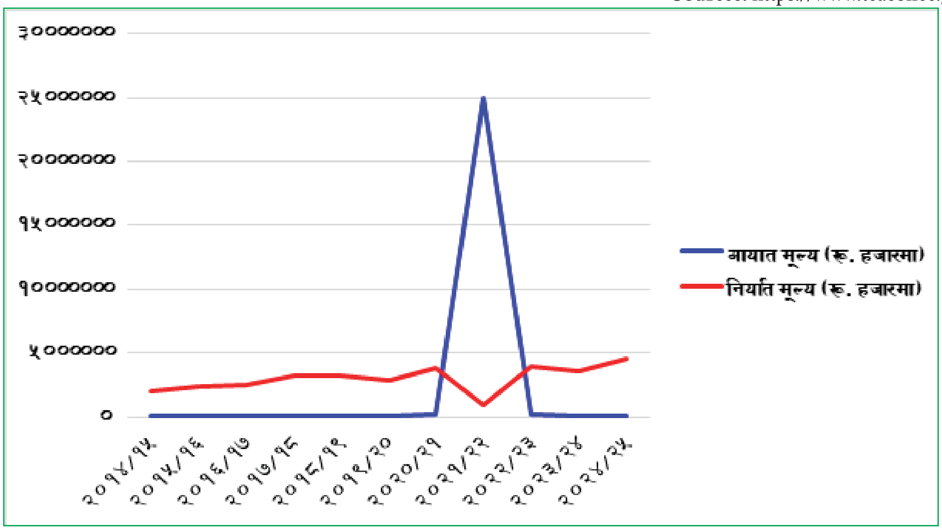

चित्र नं. २२: चियाको ११ वर्षको आयात र निर्यात परिमाणको प्रवृत्ति

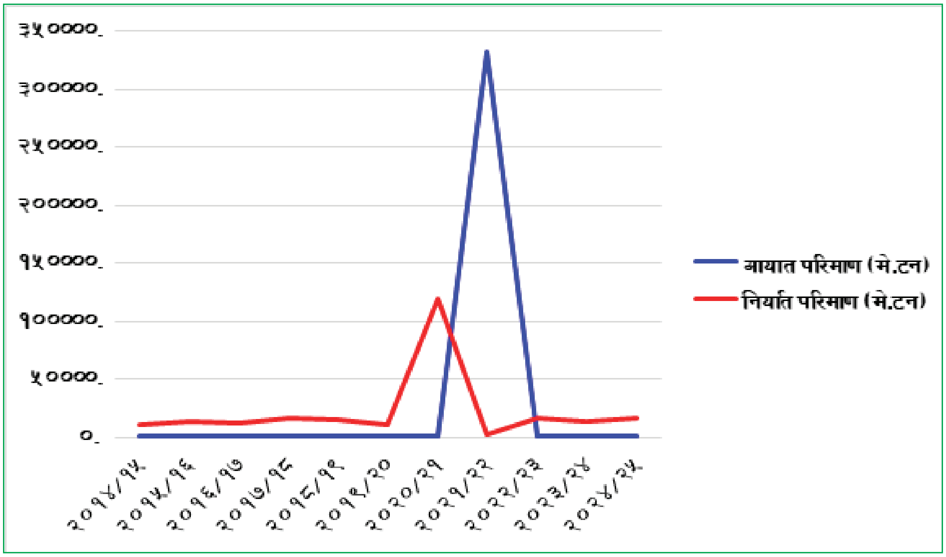

चित्र नं. ३१: चियाको ११ वर्षको आयात र निर्यात मूल्यको प्रवृत्ति

१.६. व्यावसायिक फलफूल कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सम्भाव्य जिल्लाहरू

भौगोलिक भू-बनौट र विविध हावापानीका कारण नेपालमा संसारमा पाइने अधिकाँश फलफूलहरूको खेती गर्न सकिन्छ। प्राचिन कालदेखि कृषकहरूद्वारा विभिन्न किसिमका फलफूलहरूको खेती गरिँदै आएको भए तापनि व्यावसायिक फलफूल खेतीका लागि प्राविधिक दृष्टिकोणले उपयुक्त माटो, हावापानी, भौगोलिक बनावट भएको स्थान वा जिल्लामा कुन जातको फलफूल खेती गर्दा बढी सफलता हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा निर्धारण हुन्छ। नेपालमा ब्यावसायिक फलफूल कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सम्भाव्य जिल्लाहरू तालिका नं. २३ मा विस्तृत रूपमा दिएको छ।

तालिका नं. २३ व्यावसायिक फलफूल कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सम्भाव्य जिल्लाहरू

क्र.सं	फलफूलको किसिम	प्रदेश	जिल्लाहरू
१	सुन्तलाजात फलफूल (४५जिल्ला)	कोशी	धनकुटा, भोजपुर, तेह्रथुम, संखुवासभा, उदयपुर, पाँचथर, ताप्लेजुङ, ओखलढुङ्गा, खोटाङ, सोलुखुम्वु, इलाम
		बागमती	सिन्धुली, रामेछाप, धादिङ, दोलखा, काभ्रे, सिन्धुपाल्चोक, चितवन
		गण्डकी	गोरखा, तनहुँ, लमजुङ, स्याङ्जा, कास्की, बागलुङ, म्याग्दी, पर्वत, नवलपरासी पूर्व
		लुम्बिनी	पाल्पा, गुल्मी, अर्घाखाँची, रुकुम पूर्व, रोल्पा, प्युठान
		कर्णाली	दैलेख, सल्यान, कालिकोट, सुर्खेत, रुकुम पश्चिम
		सुदुर पशचिम	डोटी, अछाम, डडेल्धुरा, बैतडी, दार्चुला, बाजुरा, कैलाली
२	स्याउ (१५ जिल्ला)	गण्डकी	मुस्ताङ, मनाङ, गोरखा
		लुम्बिनी	रोल्पा, रुकुम पूर्व
		कर्णाली	हुम्ला, जुम्ला, कालिकोट, डोल्पा, मुगु, रुकुम पश्चिम
		सुदूरपश्चिम	बझाङ, बैतडी, दार्चुला, बाजुरा

क्र.सं	फलफूलको किसिम	प्रदेश	जिल्लाहरू
३	ओखर (१२ जिल्ला)	गण्डकी	मुस्ताङ, मनाङ
		कर्णाली	हुम्ला, जुम्ला, कालिकोट, डोल्पा, मुगु, रुकुम पश्चिम
		सुदूरपश्चिम	बझाङ, बैतडी, दार्चुला, बाजुरा
४	आँप (२४ जिल्ला)	कोशी	उदयपुर, झापा, मोरङ, सुनसरी
		मधेश	सिरहा, सप्तरी, सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, बारा, पर्सा, रौतहट
		बागमती	धादिङ
		गण्डकी	नवलपरासी पूर्व
		लुम्बिनी	कपिलवस्तु, रूपन्देही, दाङ, बाँके, बर्दिया, नवलपरासी पश्चिम
		कर्णाली	सुर्खेत, दैलेख
		सुदूरपश्चिम	कैलाली, कन्चनपुर
५	लिची (२४ जिल्ला)	कोशी	उदयपुर, झापा, मोरङ, सुनसरी
		मधेश	सिरहा, सप्तरी, सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, बारा, पर्सा, रौतहट
		बागमती	धादिङ
		गण्डकी	नवलपरासी पूर्व
		लुम्बिनी	कपिलवस्तु, रूपन्देही, दाङ, बाँके, बर्दिया, नवलपरासी पश्चिम
		कर्णाली	सुर्खेत, दैलेख
		सुदूरपश्चिम	कैलाली, कन्चनपुर
६	केरा (२२ जिल्ला)	कोशी	उदयपुर, झापा, मोरङ, सुनसरी, तेह्रथुम
		मधेश	सप्तरी, सर्लाही, सिरहा, धनुषा
		बागमती	चितवन, नुवाकोट
		गण्डकी	नवलपरासी पूर्व, तनहुँ
		लुम्बिनी	कपिलवस्तु, रूपन्देही, दाङ, बाँके, बर्दिया, नवलपरासी पश्चिम
		कर्णाली	सुर्खेत
		सुदूरपश्चिम	कैलाली, कन्चनपुर
७	भुइँकटर (६ जिल्ला)	कोशी	मोरङ, उदयपुर
		बागमती	चितवन, नुवाकोट, धाडिङ, सिन्धुली
८	मेवा (१५ जिल्ला)	कोशी	झापा, मोरङ, सुनसरी, उदयपुर
		मधेश	सर्लाही, सप्तरी, सिरहा
		बागमती	चितवन, नुवाकोट
		गण्डकी	नवलपरासी, गोरखा
		लुम्बिनी	बाँके, दाङ
		कर्णाली	सुर्खेत
		सुदूरपश्चिम	कैलाली

क्र.सं	फलफूलको किसिम	प्रदेश	जिल्लाहरू
९	नास्पाती (१३ जिल्ला)	कोशी	पाँचथर, तेह्रथुम, धनकुटा
		बागमती	काठमाडौं, भक्तपुर, ललितपुर, काभ्रे, धादिङ, मकवानपुर
		गण्डकी	गोरखा, तनहुँ, स्याङ्जा
		लुम्बिनी	पाल्पा
१०	कफी (१३ जिल्ला)	बागमती	सिन्धुपाल्चोक, काभ्रे, ललितपुर
		गण्डकी	स्याङजा, गोरखा, लमजुङ, तनहुँ, कास्की
		लुम्बिनी	पाल्पा, गुल्मी, अर्घाखाँची
११	सुपारी (३ जिल्ला)	कोशी	झापा, मोरङ, सुनसरी
१२	जैतुन (१६ जिल्ला)	कोशी	खोटाङ, सोलुखुम्बु
		बाग्मती	रामेछाप, मकवानपुर
		गण्डकी	मनाङ, मुस्ताङ
		कर्णाली	कालिकोट, जाजरकोट, मुगु, डोल्पा, रुकुम, हुम्ला

१.७ फलफूलको आयात र निर्यात अवस्था

१.७.१ विगत १० वर्षको फलफूलको आयात र निर्यात अवस्था

तालिका नं. २४ अनुसार सबैभन्दा बढी फलफूलको आयात सन् २०१८/१९ मा ३८३३५०.४३ मे.टन भएको र सबैभन्दा कम सन् २०१४/१५ मा १६१२०६ मे.टन भएको छ ।

विगत १० वर्षदेखि हालसम्ममा सन् २०१८/१९ मा फलफूल आयातको परिमाण सबैभन्दा बढी भए तापनि सन् २०२०/२१ मा फलफूल आयात मूल्य सबैभन्दा बढी सबैभन्दा बढी रू. २,१३,४३,८८,३६,००० छ भने सन् २०२३/२४ मा आयात मूल्य सबैभन्दा कम रू. २,३४,४५,७८,००० भएको पाइन्छ ।

फलफूलको निर्यात तथ्याङ्क तालिका नं. २४ अनुसार चित्र नं. २४ विगत १० वर्षदेखि हालसम्ममा नेपालले सबैभन्दा बढी फलफूल निर्यात परिमाण सन् २०२१/२२ मा २५५८.३९ मे.टन थियो भने सबैभन्दा बढी निर्यात मूल्य २०१६/१७ मा रू. २९१९०७८०००० रहेको छ। सन् २०१७/१८ मा सबैभन्दा कम निर्यात परिमाण १८५.४५ मे.टन थियो भने सन् २०१९/२० मा सबैभन्दा कम निर्यात मूल्य रू. ८६४२००० रहेको छ।

तालिका नं. २४: १० वर्षको फलफूलको आयात तथा निर्यात परिमाण (मे.टन) र आयात तथा निर्यात मूल्य (रू.)

वर्ष (सन्)	आयात परिमाण (मे.टन)	आयात मूल्य (रू.)	निर्यात परिमाण (मे.टन)	निर्यात मूल्य (रू.)
२०१४/१५	१६१२०६.०३	६११६५११०००	६०९.९३	९७७१०००
२०१५/१६	१६७४४०.३६	७८५३८८८०००	१५८७.८७	१८५३९३०००
२०१६/१७	१९७४५१.४८	११२९८१४३०००	९४०.४९	२९१९०७८००००
२०१७/१८	३२१४६२.९३	१४६९२११०६१०	१११९.९७	५५४०८०००
२०१८/१९	३८३३५०.४३	१८१०६१२५०००	२९५.१७	८९५००००

वर्ष (सन्)	आयात परिमाण (मे.टन)	आयात मूल्य (रू.)	निर्यात परिमाण (मे.टन)	निर्यात मूल्य (रू.)
२०१९/२०	२८०४७१.५९	२०७४६२९३०००	३२७.९८	८६४२०००
२०२०/२१	२९९४७९.८३	२१३४३८८३६०००	३४५.०५	२०८११०००
२०२१/२२	३३१६१०.१६	२४९९८५६६०००	२५५८.३९	९२१२९५०००
२०२२/२३	२९१८७६.५१	२०५६३१३४०००	१८५.४५	६४९४२०००
२०२३/२४	२९६५७६.५६८	२३४४५७८०००	५९३.७८४	३४५१५०००

स्रोत: Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years from 2014/15 (Mid July 2014 to Mid July 2015) to 2023/24 (Mid July 2023 to Mid July 2024), Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

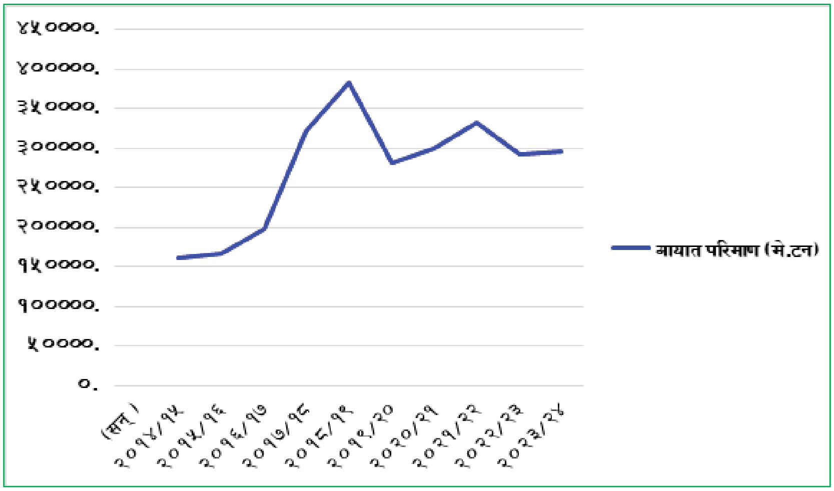

चित्र नं. २४: १० वर्षको फलफूलको आयात परिमाण प्रवृत्ति

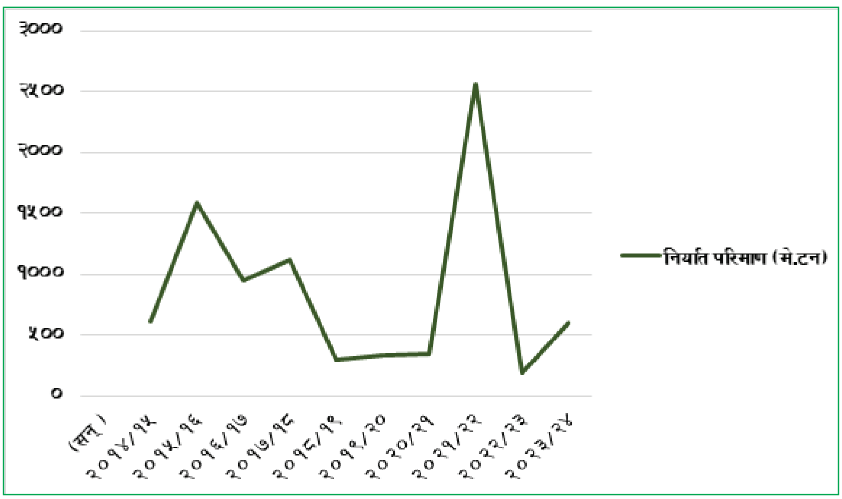

चित्र नं. २४: १० वर्षको फलफूलको निर्यात परिमाण प्रवृत्ति

१.७.२ प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको आयात तथा निर्यात अवस्था

१.७.२.१ प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको आयात परिमाण (मे.टन) अवस्था

विगत ५ वर्षमा तथ्याङ्क हेर्दा नेपालले सबैभन्दा बढी आयात गरेको प्रमुख फलफूलहरूमा क्रमशः Apples fresh, Banana, Oranges, fresh or dried, Leons (Cirtus limon, Cirtus limonum) and limes (Cirtus a) , Walnuts in shell, fresh or dried; Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried; Citrus fruit, fresh or dried, nes रहेको छ ।

तालिका नं. २५ प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको आयात परिमाण मे.टन) अवस्था

क्र.सं.	विवरण	२०२०/२१	२०२१/२२	२०२२/२३	२०२३/२४	२०२४/२५
१	Walnuts in shell, fresh or dried	३२७७.५९	२३५३.३२	२७७६.७५	३२७७.३३६	४३३१.३१५
२	Banana	५८४६५.२०	६६२०१.२३	५३३९४.७९	६३७१४.२७५	५६७६२.३६१
३	Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried.	२४०९३.२३	२२३२८.३४	१५५५१.३६७	१२८३१.९४२	३५४७.१७५
४	Oranges, fresh or dried	२६०७२.२३	२३०८०.८९	१५४८७.८८	२०९६७.९४	१६५५१.७७
५	Lemons (Cirtus limon, Cirtus limonum) and limes (Cirtus a	१२५८६.३६	१०६२४.९६	९०२२.९९	७७१९.३३	६६५०.८०
६	Citrus fruit, fresh or dried, nes	२६५५.४६	१५२९.४७	८८१.६०	१७९९.३०	८५४.४३
७	Apples, fresh	८९०५८.०६	८६७९६.०१	८३२७४.३३	८२१४५.५०	९०२५३.१२

स्रोतः Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years from 2020/21 (Mid July 2020 to Mid July 2021) to 2024/25 (Mid July 2024 to Mid July 2025), Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

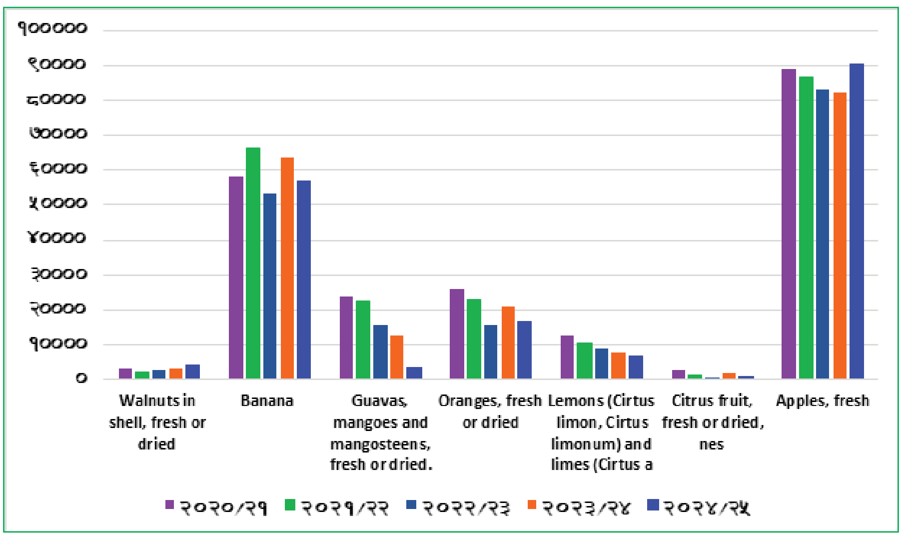

चित्र नं. २५: प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको आयात परिमाण (मे.टन) अवस्था

१.७.२.२ प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको आयात मूल्य (रू. हजारमा) अवस्था

विगत ५ वर्षमा उच्च मूल्यमा आयात भएका फलफूलहरूमा क्रमश: Apples fresh, Banana, Walnuts in shell fresh or dried; Oranges, fresh or dried, Leons (Cirtus limon, Cirtus limonum) and limes (Cirtus a), Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried; Citrus fruit, fresh or dried, nes रहेको छ।

तालिका नं. २६: प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको आयात मूल्य (रू. हजारमा) अवस्था

क्र.सं.	विवरण	२०२०/२१	२०२१/२२	२०२२/२३	२०२३/२४	२०२४/२५
१	Walnuts in shell, fresh or dried	९७३४८२	७१७६७८	९०१६३८	११२९८९८.२०	१५२३१८३.५७
२	Banana	१७१५४८१	१६३७१३४	१६२७३९९	२६५०८३३.९४	२३०२२०२.२५
३	Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried	११७८४४४	११०९४७८	७००२७१	६५२८४०.७३	२२६१३८.०९
४	Oranges, fresh or dried	१३७१२५२	१२७१९७५	८८१६८४	१४४३१८०.५२	११९१६७१.११
५	Lemons (Cirtus limon, Cirtus limonum) and limes (Cirtus a)	९१९६३९	८०९१४३	७१२७१५	७१७१९५.८८	६०१६४४.११
६	Citrus fruit, fresh or dried, nes	१३८३६७	६७६४२	४५०१५	१०७९८३.७५	४२११६.०४
७	Apples, fresh	७०५३७३८	७१५८८५४	७०९४४७६	८४४८९३२.८४	१०५५७५६९.१२

स्रोत: Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years from 2020/21 (Mid July 2020 to Mid July 2021) to 2024/25 (Mid July 2024 to Mid July 2025), Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

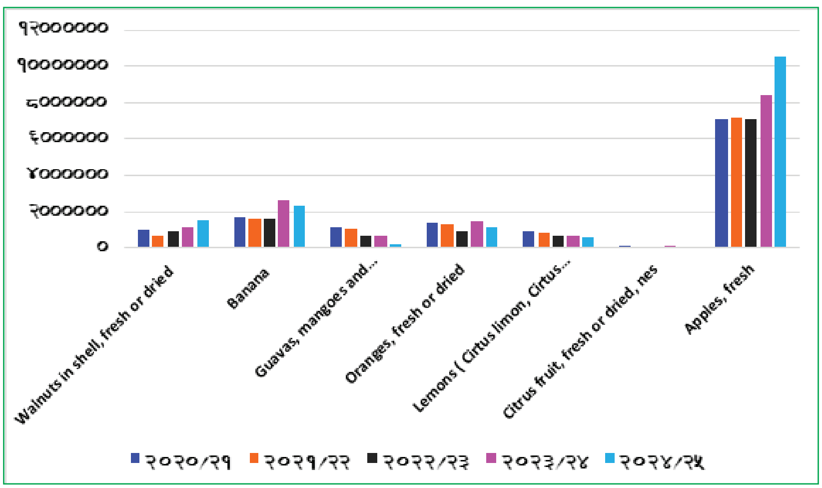

चित्र नं. २६: प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको आयात मूल्य (रू. हजारमा) अवस्था

१.७.२.३ प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको निर्यात परिमाण (मे. टन) अवस्था

सन् २०२४/२५ मा नेपालले जम्मा २४२.५ मे टन फलफूलहरू निर्यात गरेको थियो जसमा सबैभन्दा बढी किवीफल १०७.३ मे टन रहेको छ। त्यसपछि क्रमश: निर्यात गरेका फलफूलहरूमा

Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried; Coconuts; Walnuts in shell, fresh or dried; Oranges, fresh or dried; Leons (Cirtus limon, Cirtus limonum) and limes (Cirtus a), Apple fresh रहेको छ।

तालिका नं. २७ः प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको निर्यात परिमाण (मे.टन) अवस्था

क्र.सं.	विवरण	२०२०/२१	२०२१/२२	२०२२/२३	२०२३/२४	२०२४/२५
१	Walnuts in shell, fresh or dried	०	०	१९.०३०	२६.२००	११.०८०
२	Banana	०	०	५.१५०	०	०
३	Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried.	३१२.७५	२२८.७५	३१.८८७	३८७.४५१	९५.५००
४	Oranges, fresh or dried	०.०७	०.९६१	०	०	४.३००
५	Lemons (Cirtus limon, Cirtus limonum) and limes (Cirtus a	२.३६	०	०.०९५	५.७७३	२.४२४
६	Citrus fruit, fresh or dried, nes	०	५.९८	२१.१५०	१५७.५४०	०
७	Kiwifruit, fresh			०.८००	३६	१०७.२८५
८	Litchi fresh			०.३५१	०	०
९	Apples, fresh	१	०	०	०	०.९८०
१०	Dried apples	०	१	२.७५०	०	०
११	Pomegranate, Fresh	५.१४	२०.००	०	०	०
१२	Areca nuts			९६.०००	०	०
१३	Macadamianuts in shell	०.८	०	०	१.०००	०
१४	Coconuts, desiccated, fresh or dried	२२.२४	०.०५	०	०.७२०	२०.८९०

स्रोतः Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years from 2020/21 (Mid July 2020 to Mid July 2021) to 2024/25 (Mid July 2024 to Mid July 2025), Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

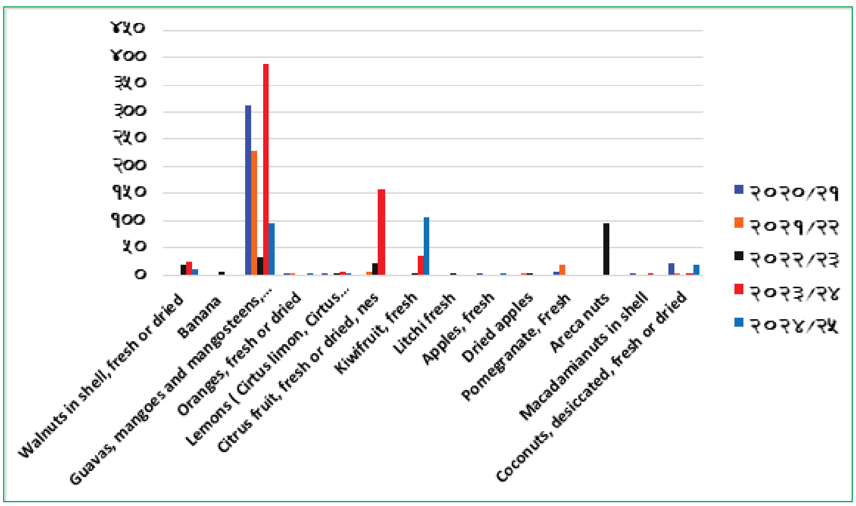

चित्र नं. २७ः प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको निर्यात परिमाण (मे.टन) अवस्था

१.७.२.४ प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको निर्यात मूल्य (Rs.'000) अवस्था

सन् २०२४/२५ मा उच्च मूल्यमा आयात भएका फलफूलहरूमा क्रमशः Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried; Walnuts in shell fresh or dried; Kiwi fruit; Leons (Cirtus limon, Cirtus limon-um) and limes (Cirtus a), Citrus fruit, fresh or dried, nes; Oranges, fresh or dried, Apples fresh रहेको छ।

तालिका नं. २८ः प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको निर्यात Value (Rs.'000) अवस्था

क्र.सं.	विवरण	२०२०/२१	२०२१/२२	२०२२/२३	२०२३/२४	२०२४/२५
1	Walnuts in shell, fresh or dried	०	०	१६१२८	११९३०.७७	३६९३
2	Banana	०	०	५५६	०	०
3	Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried	१०००९	७३१९	१२७५	१४०३२	४५५१
4	Oranges, fresh or dried	६	५६	३१०	०	१०८
5	Lemons (Cirtus limon, Cirtus limon-um) and limes (Cirtus a	११८		२१	१४३८	६२२
6	Citrus fruit, fresh or dried, nes	०	६०३	३१०	०	७३३
7	Coconuts, desiccated, fresh or dried	७०३५	१४	०	२४	१४१९
8	Macadamianuts in shell	१००	०	०	५०	०
9	Pomegranate, Fresh	८२२	३३६०	०	०	०
10	Dried apples	१५२०	१५२०	४४००	०	०
11	Apples, fresh	०	०	०	०	१७०
12	Pears	०	४३	०	०	०
13	Kiwifruit, fresh	०	०	०	१५	७२७

स्रोतः Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years from 2020/21 (Mid July 2020 to Mid July 2021) to 2024/25 (Mid July 2024 to Mid July 2025), Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

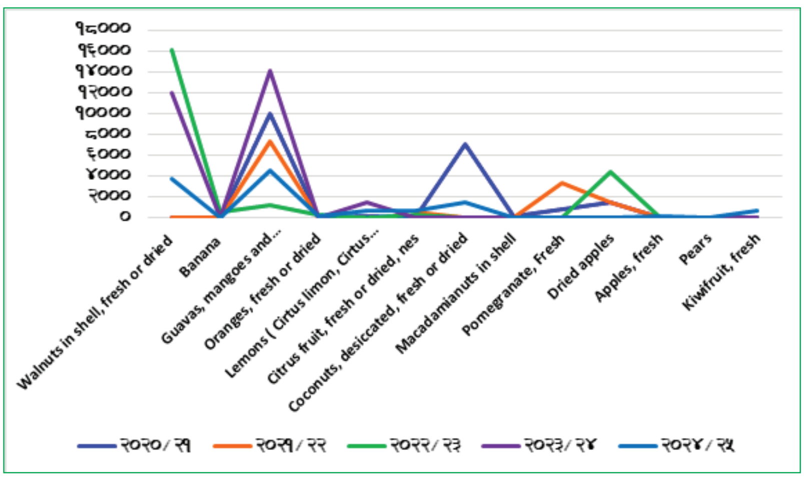

चित्र नं. २९ः प्रमुख फलफूलहरूको ५ वर्षको आयात Value (Rs.'000) अवस्था

१.७.३ आ.व. २०८१/८२ मा फलफूलको आयात तथा निर्यातको विस्तृत विवरण

आ.व. २०८१/८२ मा कूल २९७६८९ मे.टन. परिमाण रू. २५८७२७३५ हजारको आयात मूल्यमा नेपालले भारत, इन्डोनेशिया, मलेसिया, थाईलेण्ड, भियतनाम, ताइवान, चाईना, कतार, युनाईटेड अरब ईमाइरेटस, युनाइटेड स्टेट, जापान, पाकिस्तान, इरान, नेदरल्याण्द, हङकङ, कुवेत, अष्ट्रेलिया, मलेशिया, पोल्याण्ड, टर्की, कोरिया र भुटान आदिबाट विभिन्न फलफूल आयात गरेको पाइएको तालिका नं. २९ मा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. २९: २०८१/८२ (Mid July 2024 to Mid July 2025) को विभिन्न फलफूलको आयात तथ्याङ्क

Table: Import by Commodities and Partner Countries: Based on Annual data (Shrawan-Asar) of FY 2081/82 (Mid July 2024 to Mid July 2025

(Exports Value are in Rs. Thousands)

HSCode	Description	Partner Countries	Quantity (Ton)	Imports Value (Rs. in Thousand)
08011100	Coconuts, desiccated, fresh or dried	India, Viet Nam	1317	331633
08011200	In the inner shell (endocarp)	Thailand', India	145	7126
08011900	Coconuts, excluding desiccated, fresh or dried	India, Indonesia, Vietnam	15925	529846
08012100	Brazil nuts, in shell, fresh or dried	India	0.080	
08012200	Brazil nuts, without shell, fresh or dried	United States, India	0.491	254
08013100	Cashew nuts, in shell, fresh or dried	Viet Nam, United Arab Emirates, Saudi Arabia, Quarter, Oman, Malasiya, Kuwet, India, Chaina, Australia,	28.858	3917
08013200	Cashew nuts, without shell, fresh or dried	Viet Nam, United Republic of Tanzania, United Arab Emirates, South Africa, Sigapore, Audi Arabia, Quatar, Oman, Nigeria, Mozambique, Malaysia, Kuwet, Koria, India, Isearal, Egypt, Burnai, Baharain	579.083	528357
08021100	Almonds in shell, fresh or dried	United States, India, kuwet, Oman, Qatar, Saudi Arabia, South Africa, United Arab Emirates, United Republic of Tanzania	83.005	41564
08021200	Almonds without shells, fresh or dried	Canada, China, India, Italy, Jordan, Kuwet, Oman, Qutar, Malaysia, Saudi Arebia, Sauth Africa, United Arab Emirates, United States	757.120	635685
08022100	Hazlenuts in shell, fresh or dried	India, Qutar	0.022	21
08022200	Hazlenuts without shells, fresh or dried	Australia, India	0.040	313
08023100	Walnuts in shell, fresh or dried	Bahrain, China, Hong Kong, India, Kuwait, Qutar, Saudi Arabia, United Arab Emirates	4331.315	1523184
08023200	Walnuts without shells, fresh or dried	China, India, Qutar, Saudi Arabia, United Arab Emirates, Isreal	42.719	36546

HSCode	Description	Partner Countries	Quantity (Ton)	Imports Value (Rs. in Thousand)
08024200	Chestnuts without shells, fresh or dried	United Arab Emirates	1.000	0
08025100	Pistachios In shell, fresh or dried	United Republic of Tanzania, China, India, Kuwait, Oman, Qutar, Saudi Arabia, United Arab Emirates, South Africa	12.787	14354
08025200	Pistachois without shells, fresh or dried	Bahrain, China, Canada, India, Qutar, United Arab Emirates	2.041	2849
08026100	Macadamianuts in shell, fresh or dried	Qatar	0.004	1
08028000	Areca nuts, fresh or dried	India, Qutar, Indonesia	6787.879	1044271
08029200	Pine nuts, without shells, fresh or dried	Kuwait, Malaysia, Qatar, Saudi Arabia, United Arab Emirates	1.818	452
08029900	Other nuts	Australia, China, India, Qutar, Saudi Arabia, Switzerland, United Arab Emirates, United Kingdom, United States	1.606	728
08031000	Plantains banana (used for vegetable)	India	0.105	7
08039000	other fresh or dried Banana	China, India, Qutar	56762.362	2302202
08041010	Dates fresh	Australia, China, India, Qutar, Saudi Arabia, Switzerland, United Arab Emirates, United States, Bahrain, Isreal, Korea, Kuwait, Malaysia, Oman,	314.382	34362
08042010	Figs, (Anjir) fresh only	India	2.200	1429
08042090	Other Figs, (Anjir)	Afghanistan, China, India, United Arabia Emirates	75.984	47408
08043000	Pineapples, fresh or dried	China, India, Thailand	3251.481	140867
08044000	Avocados, fresh or dried	India, Uganda	227.382	95920
08045000	Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried.	China, India, Philippines, Thailand	3547.176	226138
08045010	Guavas	India, Thailand	1293.388	64595
08045020	Mangoes	China, India	9654.291	642758
08045030	Mangosteens	Thailand	0.255	105
08051000	Oranges, fresh or dried	China, Egypt, India, South Africa	16551.777	1191671
08052100	Mandarins (including tangarine and satsumas), fresh or dried	China, India, South Africa	310.387	38820
08054000	Grapefruit and pomelos, fresh or dried	India	0.030	2
08055000	Lemons (Cirtus limon, Cirtus limonum) and limes (Cirtus aurantifolia. Cirtus lat	India	6650.802	601644
08059000	Other Citrus fruit, fresh or dried	India	854.435	42116
08061000	Fresh grapes	China, India, Qutar	23159.376	1918641
08062000	Dried grapes	China, India, Qutar, Kuwait, Malaysia, Saudi Arabia, Thailand, United Arab Emirates	1211.453	413817

HSCode	Description	Partner Countries	Quantity (Ton)	Imports Value (Rs. in Thousand)
08071100	Watermelons, fresh	India	25615.221	602028
08071900	Other Melons, fresh, (exclwatermelons)	China, India, Thailand	62.702	1719
08072000	Papaws (papayas), fresh	India	9784.275	315939
08081000	Apples, fresh	Bhutan, China, India, Thailand	90253.125	10557569
08083000	Pears, fresh	China, India, United Arab Emirates	2636.368	260340
08084000	Quinces, fresh	China	0.072	8
08091000	Apricots, fresh	India	0.028	73
08092100	Sour cherries (Prunus cerasus), fresh	India	0.975	24
08092900	Other cherries, fresh	Argentina, India, Spain	1.774	2421
08093000	Peaches, including nectarines, fresh	China	0.565	290
08094000	Plums and sloes, fresh	China, India, Thailand	279.165	10327
08101000	Strawberries, fresh	China, India	7.493	2487
08102000	Raspberries, blackberries, mulberries and loganberries, fresh	China	0.028	4
08102000	Raspberries, blackberries, mulberries and loganberries, fresh, Black, white or red currants and gooseberries, fresh	India, Afghanistan, Thailand	6.830	2349
08104000	Cranberries, bilberries and other fruiits of the genus Vaccinium, fresh	India	1.643	1387
08105000	Kiwifruit, fresh	Chile, China, India	870.512	186839
08106000	Durains, fresh	China, Thailand	0.204	191
08107000	Persimmons (Haluwabed), fresh	China, India	329.668	34184
08109010	Pomegranate, Fresh	China, India	7924.729	892011
08109020	Litchi fresh	India	292.315	14457
08109090	Other fruit, fresh, nes	Austria, China, India, Qatar, Thailand, Uganda, Viet Nam	5561.521	457558
08111000	Strawberries, frozen	India	1.112	194
08112000	Raspberries, blackberries, mulberries, loganberries, currants & gooseberries, frozen	Australia, India, Thailand,	31.920	7295
08119000	Other fruit and nuts, frozen, nes	China, Hong Kong, India	30.198	6904
08121000	Cherries, provisionally preserved, not for immediate consumption	India	3.046	438
08129000	Other fruit and nuts, provisionally preserved, not for immediate consumption.	Australia, China, India, Taiwan, Province of China	8.738	474
08131000	Dried apricots, Dried prunes, dried apple	Afghanistan, China, India, United Arabia Emirates, Hong Kong, Turkey, Bahrain	56.388	27388

HSCode	Description	Partner Countries	Quantity (Ton)	Imports Value (Rs. in Thousand)
08134000	Other dried fruit, except heading 0801 to 0806 nes	Australia, China, India, Qutar, Saudi Arabia, Switzerland, United Arab Emirates, Hong Kong, United Kingdom, United States, Korea, Rebublic, Kuwait, Malaysia, Oman, Thailand, United Arabia Emirates, Viet Nam	43.673	10399
08135000	Mixtures of dried fruit of this chapter or nuts	Australia, China, India, Qutar, Saudi Arabia, Switzerland, United Arab Emirates, Hong Kong, United Kingdom, United States, Korea, Rebublic, Kuwait, Malaysia, Oman, Thailand, United Arabia Emirates, Canada, Isreal, Kuwait	0.012	5820
08140000	Peel of citrus fruit or melons, fresh, frozen, dried or provisionally preserved	Bahrain, China, India	0.039	8014
	Total		**297688.993**	**25872735**

स्रोत: Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years 2024/25 (Mid July 2024 to Mid July 2025), Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

१.७.४आ.व. २०८१/८२ मा फलफूलको निर्यात अवस्था

कोरिया, फ्रान्स, चाइना, भारत, इटाली, जापान, न्युजल्याण्ड, ओमन, बेल्जियम, अस्ट्रेलिया, जर्मन, थाइल्याण्ड, युनाइटेड किंगडम, युनाइटेड स्टेट्स, आदिमा आ.व. २०८१/८२ मा नेपालले कूल ३५६.०६ मे.टन. परिमाण रू. २३७५०००० मा फलफूल निर्यात गरेको तालिका नं. ३० मा उल्लेख भएको पाइन्छ।

तालिका नं. ३०: आ.व. २०८१/८२ (Mid July 2081 to Mid July 2082) को विभिन्न फलफूलको निर्यात तथ्याङ्क

Table: Exports by Commodities and Partner Countries: Based on Annual data (Shrawan-Asar) of FY 2081/82 (Mid July 2024 to Mid July 2025

(Exports Value are in Rs. Thousands)

HSCode	Description	Partner Countries	Quantity	Exports Value
08011100	Coconuts, desiccated, fresh or dried	Japan	20.890	1419
08023100	Walnuts in shell, fresh or dried	India	11.000	3080
08023100	Walnuts in shell, fresh or dried	Japan	0.080	613
08023200	Walnuts without shells, fresh or dried	United States	0.200	2089
08028000	Areca nuts, fresh or dried	Belgium	0.010	18
08045000	Guavas, mangoes and mangosteens, fresh or dried.	India	95.500	4551
08045030	Mangosteens	India	62.000	2170
08051000	Oranges, fresh or dried	India	4.300	108
08055000	Lemons (Cirtus limon, Cirtus limonum) and limes (Cirtus aurantifolia. Cirtus lat	Australia	1.754	580
08055000	Lemons (Cirtus limon, Cirtus limonum) and limes (Cirtus aurantifolia. Cirtus lat	Hong Kong	0.670	41
08059000	Other Citrus fruit, fresh or dried	India	34.430	733

HSCode	Description	Partner Countries	Quantity	Exports Value
08081000	Apples, fresh	India	0.960	164
08081000	Apples, fresh	Kuwait	0.020	6
08094000	Plums and sloes, fresh	Australia Japan	0.393	272
08105000	Kiwifruit, fresh	India	107.385	727
08109090	Other fruit, fresh, nes	India, Qatar	5.250	613
08134000	Other dried fruit, except heading 0801 to 0806 nes	Japan, United States, Korea, Republic of	0.080	65
08135000	Mixtures of dried fruit of this chapter or nuts	Australia Japan United States	1.288	892
08140000	Peel of citrus fruit or melons, fresh, frozen, dried or provisionally preserved	Australia, Germany, United States	9.859	5608
	Total		356.069	23750

स्रोतः Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years Based on Annual data (Shrawan-Asar) of FY 2081/82 (Mid July 2024 to Mid July 2025, Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

खण्ड -२

पुष्प व्यवसाय, आयात तथा निर्यातको तथ्याङ्क

२.१ पृष्ठभूमि

नेपालमा पुष्प वा फूलको खेती तथा प्रयोग परापूर्वकालदेखि धार्मिक प्रयोजनका लागि बढी मात्रामा हुने गरेको भए तापनि हाल आएर धार्मिक संस्कारहरूका साथै ब्रतवन्ध, विबाह, शुभकामना आदान प्रदान, पाहुनाको स्वागत सत्कार,बिदाई, समवेदना प्रकट लगायत घर तथा कार्यालय, शहर, बाटोघाटो, मठमन्दिर, बगैंचा, सजावटका लागि प्रयोग भएको पाइन्छ। फूलको प्रयोगमा भएको विस्तारले यसको व्यावसायिक खेती तथा बजारीकरणको समेत क्रमश विकास हुँदै आयमूलक, रोजगारमूलक तथा निर्यातमूलकपुष्पखेती एक नाफामूलक व्यवसायको रूपमा संचालन गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू देखिएको छ।

जैविक विविधताले सम्पन्न हाम्रो देश नेपालले विश्व मानचित्रको केबल ०.१५ प्रतिशत भू–भाग मात्र ओगटेको भएतापनि यहाँ करिब ५५०० प्रजातिका फूल फुल्ने बिरुवाहरूपाइन्छ। जसमध्ये ३२४ प्रजातिहरू अन्य मुलुकहरूमा पाईदैन (स्रोत:https://www.fanepal.org.np/)।

उचित भौगोलिक बनावट तथा जैविक विविधतायुक्त जलवायुको दृष्टिकोणले नेपालको पूर्वदेखि पश्चिमसम्म तथा तराईदेखि पहाडी क्षेत्रका प्रायजसो सबै क्षेत्रहरूमा पुष्पव्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिने उपयुक्त र पर्याप्त ठाउँहरू रहेकोले यस व्यवसायलाई प्रोत्साहन गरी कृषक तथा युवा वर्गहरूलाई आर्थिक आय आर्जनमा संलग्न गराउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

बागवानी क्षेत्रभित्रको फ्लोरिकल्चर उपक्षेत्र अन्तर्गत आलङ्कारिक बिरुवाहरू, मौसमी फूल बिरुवाहरू, बहुवर्षीय फूलका बोटहरू, कट् फ्लावर (Cut flower)आदि पर्दछन्। यस क्षेत्रको विकास तथा विस्तारको लागि कृषि उद्यम केन्द्र (Agro-enterprises Centre (AEC)को सह-कार्यबाट फ्लोरिकल्चर एसोसिएसन नेपाल (Flori-

culture Association Nepal (FAN) को स्थापना १५ नोभेम्बर १९९२ मा भएसँगै फूल व्यवसायीहरू सङ्गठित हुँदै गएको पाइन्छ। जुन काठमाडौंबाट शुरुवात भएर विराटनगर, धरान, चितवन र पोखरा हुँदै अन्य शहरहरूमा आकर्षक व्यवसायको रूपमा फैलिदै गइरहेको छ। आ.व. २०८२/८१ सम्म आईपुग्दा ५२ जिल्लामा १२३५ भन्दा बढि पुष्प व्यवसायीहरूले लगभग २७० हेक्टर क्षेत्रफलमा पुष्पखेतीको विस्तार गरेका छन् भनेप्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा ५३५०० भन्दा बढिजनशक्तिहरूलेरोजगार प्राप्त गरेका छन्। पुष्पकोखपत सबैभन्दा बढी (६० प्रतिशत) बागमती प्रदेशमा र सो मध्ये पनि काठमाडौं जिल्लामा सबैभन्दा बढी हुने गरेको छ भने बाँकी ४० प्रतिशत खपत अन्य ६ (कोशी,मधेश, गण्डकी, लुम्बिनी, कर्णाली र सुदूरपश्चिम) प्रदेशमा रहेको छ (स्रोत: https://www.fanepal.org.np/) ।

गुणस्तरीय उत्पादन, सङ्कलन, भण्डारण, बजारीकरणमा जोड दिएमा पुष्प आयातलाई प्रतिस्थापन गरीनिर्यात गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। पुष्प व्यवसायमा भइरहेको विकास क्रमको वर्तमान अवस्थाको तथ्याङ्क सङ्कलनबाट पुष्प व्यवसायको माग तथा आपूर्तिको यथार्थ स्थिति चित्रण गर्न सकिने विवरण प्राप्त हुने हुँदा आगामी दिनहरूमा पुष्प व्यवसायको दिगो व्यावसायिकरणका लागि योजना तर्जुमा गरी यस व्यवसाय प्रति आकर्षित गर्न सहज हुने भएको हुँदा पुष्प व्यवसायको तथ्याङ्क तयार गरिएकों छ। पुष्प व्यवसाय सम्बन्धीतथ्याङ्कले पुष्प व्यवसायलाई निर्यातमूलक वस्तुको प्राथकिताको सूचीमा राख्न थप योगदान दिनेछ।

२.३ पुष्प व्यवसायको वर्तमान अवस्था

२.३.१ खेती गरिएको क्षेत्रफल तथा उत्पादन विवरण

फूल खेती परम्परागत रूपमा सबै ठाउँहरूमा गरिने भए तापनियसको व्यावसायिक उत्पादनको सुरुवात काठमाडौं जिल्लाबाटभएको पाइन्छ। काठमाडौं उपत्यका वरिपरि स्वस्फूर्त रूपमा फूलको खेती गरी मठ मन्दिरहरूमा बिक्री गर्ने प्रचलन सदियौंदेखि हुँदै आइरहेको छ र यो क्रम यथावत रूपमा चलिरहेकै देखिन्छ। नेपालमा वि.सं. २०११ सालमा सामान्य स्तरबाट पुष्प व्यवसाय सुरु भएको इतिहास रहेको छ। वि.सं. २०३० सालतिरबाट फूलको नर्सरीसमेत स्थापना गरी व्यावसायिक खेतीतर्फ उन्मुख भएको देखिन्छ र यसपछि पुष्प व्यवसायले विस्तारै गति लिएको पाइन्छ। वि.सं. २०४० को दशकबाट नेपालमा ठूला तारे होटलहरूमा बिदेशी पाहुनाहरूलाई स्वागत गर्नका लागि कट् फ्लावरको प्रयोगको सुरुवात भएको पाइन्छ। तथापी यस क्षेत्रको व्यावसायिक र सङ्गठित रूपमा विकास हुन करिब पाँच दशक लाग्यो। नेपालमा वि.सं.

२०४९ साल ताका लगभग ८० को सङ्ख्यामा मात्र नर्सरी सञ्चालनमा थिए। वि.सं. २०४९ सालमा पुष्प व्यवसायको विकास, विस्तार तथा प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले फ्लोरिकल्चर एशोसियसन नेपाल (फ्यान) को स्थापना भयो तत्पश्चात् संस्थागत रूपमा पुष्प व्यवसायको विकासले क्रमिक रूपमा गति लिएको हो। FAN को स्थापना भए पश्चात् फूल व्यवसायीहरू सङ्गठित रूपमा नै व्यावसायिक खेतीमा संलग्न भएको र यो क्रम दिन प्रतिदिन क्रमश वृद्धि भइरहेको पाइन्छ। हाल सबैभन्दा बढी (६० प्रतिशत) व्यावसायिक खेती बागमती प्रदेशमा भएको र त्यसमध्ये पनि काठमाडौं जिल्ला अग्रणी स्थानमा रहेको देखिन्छ। तथापि हालका दिनमा पुष्प व्यवसाय काठमाडौं उपत्यकामा मात्र सिमित नभई सातै प्रदेशका मुख्य शहरहरू लगायत अन्य क्षेत्रहरूमा फैलदो अवस्थामा रहेको छ। हरेक वर्ष पुष्प व्यवसायको माग र आपूर्तिको वार्षिक वृद्धिदर १० देखि १५% को

हाराहारीमा रहेको छ। बिगतका केही वर्ष कोभिड महामारीका कारणले पुष्प व्यवसायमा नकारात्मक असर पुर्याएको भए तापनि आ.व. २०७९/८० देखि पुष्प व्यवसायले गति लिएर हाल पुरानै लयमा फर्किएको छ। पुष्प खेती सम्बन्धी विभिन्न तथ्याङ्क तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। विगत १४ वर्षको अवधिमा फूल खेतीको क्षेत्रफल विस्तार कसरी भएको छ भन्ने तथ्याङ्क तालिका नं. ३४ मा देख्न सकिन्छ। उक्त तथ्याङ्कले २०१०/११ देखि २०२४/२५ सम्म पुग्दा व्यावसायिक पुष्प खेती गर्ने जिल्ला र क्षेत्रफल क्रमश: वृद्धि हुँदै गएको तथ्य प्रस्तुत गरेको छ।

तालिका नं. ३४: व्यावसायिक फूल खेती गरिने जिल्ला तथा क्षेत्रफल र व्यावसायिक फूल खेती गरिएको क्षेत्रफलमा वृद्धि प्रतिशत

वर्ष (सन्)	व्यावसायिक फूल खेती गरिने जिल्ला	व्यावसायिक फूल खेती गरिएको क्षेत्रफल (हे.)	व्यावसायिक फूल खेती गरिएको क्षेत्रफलमा वृद्धि प्रतिशत (%)	कैफियत
२०१०/११	३५	१२०	०	
२०११/१२	३६	१२०	०	
२०१२/१३	३८	१३७	०.१४	
२०१३/१४	३८	१४१	०.०३	
२०१४/१५	३८	१४७	०.०४	
२०१५/१६	३९	१४८	०.०१	
२०१६/१७	४१	१५३	०.०३	
२०१७/१८	४३	१५५	०.०१	
२०१८/१९	४३	१५७	०.०१	
२०१९/२०	४४	१५९	०.०१	
२०२०/२१	४४	१५९	०.००	
२०२१/२२	४८	१७८	०.११	
२०२२/२३	४८	२२१	०.२४	
२०२३/२४	५२	२६०	०.१७	
२०२४/२५	५२	२७०	०.३८	

स्रोतः Floriculture Association of Nepal, FAN

तलको प्रस्तुत तालिका नं. ३५ र ३६ मा क्रमश: प्रदेश अनुसार फूल खेती हुने जिल्लाहरूका साथै पुष्प नर्सरीको सङ्ख्या प्रस्तुत गरिएको छ जुन दिन प्रतिदिन बढ्ने क्रममा रहेको देखाइएको छ।

तालिका नं. ३५: प्रदेश अनुसार फूलखेती हुने जिल्लाहरू

क्र.सं.	कोशी प्रदेश	मधेश प्रदेश	बागमती प्रदेश	गण्डकी प्रदेश	लुम्बिनी प्रदेश	कर्णाली प्रदेश	सुदूरपश्चिम
१	सुनसरी	पर्सा	काठमाडौं	कास्की	पाल्पा	सुर्खेत	कैलाली
२	मोरङ्ग	बारा	ललितपुर	तनहुँ	रूपन्देही	जुम्ला	कन्चनपुर
३	झापा	सर्लाही	भक्तपुर	नवलपरासी पूर्व	कपिलवस्तु		डोटी
४	इलाम	महोत्तरी	काभ्रे	गोरखा	दाङ		डडेलधुरा
५	धनकुटा	धनुषा	धादिङ	लम्जुङ्ग	बाँके		कैलाली
६	भोजपुर	सिराहा	चितवन	स्याङ्जा	नवलपरासी पश्चिम		
७	ताप्लेजुङ	सप्तरी	मकवानपुर	बाग्लुङ्ग	गुल्मी		
८	खोटाङ	रौतहट	रामेछाप		बर्दिया		
९	उदयपुर		सिन्धुपाल्चोक		अर्घाखाँची		
१०			नुवाकोट		रोल्पा		
११			सिन्धुली				
१२			दोलखा				

स्रोत: Floriculture Association of Nepal, FAN

तालिका नं. ३६: फूल नर्सरी तथा शो रुमहरूको विवरण

वर्ष (सन्)	नर्सरी सङ्ख्या	फूलको शो रुमको सङ्ख्या
२०१०/११	६३५	८६
२०११/१२	६३६	८६
२०१२/१३	६५०	९२
२०१३/१४	६५०	८५
२०१४/१५	६७५	८७
२०१५/१६	६७८	८७
२०१६/१७	६७८	९०
२०१७/१८	६९७	८४
२०१८/१९	७०९	९५
२०१९/२०	७३२	९७
२०२०/२१	७३२	९७
२०२१/२२	७५१	१३७
२०२२/२३	१११६	१३७
२०२३/२४	११७४	१५८
२०२४/२५	१२३५	१५८

स्रोत: Floriculture Association of Nepal, FAN

कट् फ्लावरको वर्तमान अवस्था

पुष्प व्यवसायको विविध क्षेत्रहरू मध्येकट् फ्लावर (Cut flower) एक प्रमुख क्षेत्र हो। नेपालमा वर्षभरि उत्पादन हुने, मौसमी र बेमौसमी कट् फ्लावरको उपलब्धतालाई बढाउन कट् फ्लावरको आयात/निर्यातका तथ्याङ्कहरूको महत्त्व निकै देखिएको छ। कट् फ्लावरको बेमौसमी माग पुर्याउन विभिन्न देशहरूबाट आयात गरिएको पाइएको छ। अधिक मात्रामा ताजा पुष्प उत्पादन हुने र बजारीकरणको पनि राम्रो वातावरण हुने समयमा (फागुन, चैत्र, वैशाख, जेठ, असार) कट फ्वालरको व्यावसायिक कारोबार करिब ३% मात्रै भएको पाइएको छ।

सन् २०१०/११ देखि २०२३/२४ सम्मको कट् फ्लावरको खेती भएको क्षेत्रफल (हे.) को अवस्था तथा कट् फ्लावरको माग (Sticks /day) को अवस्था क्रमश तालिका नं. ३७ र ३८ मा देखाइएको छ। जसमा ग्ल्याडुलस र अर्किडको क्षेत्रफल घटेको देखिन्छ भने गुलाब, जर्बेरा र कार्नेशनको खेती गरिने क्षेत्रफल बढ्दो देखिन्छ। हाल बुके बनाउदा ग्ल्याडुलस फूलको प्रयोग कम हुँदै गएकोले यसको खेती पनि क्रमश: घट्दै गएको हुन सक्दछ।

तालिका नं. ३७: कट् फ्लावरको खेती भएको क्षेत्रफल (हे.) को अवस्था

वर्ष (सन्)	कट् फ्लावरको खेती भएको क्षेत्रफल (हे.)					
	ग्लाडुलस	गुलाब	कार्नेसन	जर्बेरा	ट्युब रोज	अर्किड
२०१०/११	१८.२५	१४.१	४.१५	२.०५	२.२५	३.१५
२०११/१२	१४.३५	८.६	४.९५	२.२५	२.२५	३.१५
२०१२/१३	१४.३५	८.६	५.३५	४.३५	२.२५	३.२५
२०१३/१४	१४.३५	५.४५	५.३५	४.३५	२.५	३.२५
२०१४/१५	१४	५.४५	६.२५	६.०	३.२५	३.२५
२०१५/१६	१४	५.४५	७.२५	६.५	४	२.७५
२०१६/१७	११	५.४५	८.२५	७.२५	४	२.७५
२०१७/१८	९.७५	५.४५	८.२५	७.८५	प्राप्त नभएको	२.२५
२०१८/१९	९.७५	५.७५	८.५	७.८५	प्राप्त नभएको	२.२५
२०१९/२०	९.७५	५.७५	८.५	७.८५	प्राप्त नभएको	१.२५
२०२०/२१	६.८७	५.८५	८.६५	७.९८	०	१.२७
२०२१/२२	३.३१	५.८५	८.६५	७.९८	०	१.२७
२०२२/२३	३.३१	५.८५	८.६५	९.४१	०	१.०१
२०२३/२४	०.००	५.८५	८.६५	९.४१	०	१.०१
२०२४/२५	०.००	६.१०	८.६५	९.४१	०	१.०१

स्रोत: Floriculture Association of Nepal, FAN

तालिका नं. ३८: कट् फ्लावरको माग (Sticks /day) को अवस्था

वर्ष (सन्)	कट् फ्लावरको माग (Sticks /day)					
	ग्लाडुलस	गुलाब	कार्नेसन	जर्बेरा	ट्युब रोज	अर्किड
२०१०/११	४०००-६०००	४०००-६०००	३०००-५०००	३०००-४५००	२०००-३५००	१५०-३००
२०११/१२	६०००-८०००	७०००-९०००	५५००-७५००	५०००-७०००	४०००-६०००	२५०-५००
२०१२/१३	६०००-८०००	७०००-९०००	५५००-७५००	५०००-७०००	४०००-६०००	२५०-५००
२०१३/१४	६०००-८०००	७०००-९०००	७०००-९०००	५०००-७०००	४०००-६०००	१०००-३०००
२०१४/१५	६०००-८०००	७०००-९०००	८०००-१००००	५०००-७०००	४०००-६०००	१०००-३०००
२०१५/१६	६०००-८०००	८०००-१००००	८०००-१००००	७०००-९०००	४५००-७५००	१०००-३०००
२०१६/१७	६०००-८०००	८०००-१००००	८०००-१००००	८०००-९०००	६०००-८०००	१०००-३०००
२०१७/१८	६०००-८०००	८०००-१००००	८०००-१००००	८०००-९०००	६०००-८०००	१०००-३०००
२०१८/१९	६०००-८०००	८०००-१००००	८०००-१००००	८०००-१२०००	६०००-८०००	१०००-३०००
२०१९/२०	६०००-८०००	८०००-१००००	८०००-१२०००	८०००-१२०००	६०००-८०००	१०००-३०००
२०२०/२१	६०००-८०००	८०००-१००००	८०००-१२०००	८०००-१२०००	६०००-८०००	१०००-३०००
२०२१/२२	७०००-१००००	८०००-१००००	९०००-१२०००	८०००-१२०००	६०००-८०००	१०००-३०००
२०२२/२३	६०००-८०००	८०००-१००००	९०००-१२०००	८०००-१२०००	६०००-८०००	१०००-३०००
२०२३/२४	२५००-४०००	८०००-१००००	९०००-१२०००	८०००-१२०००	६०००-८०००	१०००-३०००
२०२४/२५	२५००-४०००	८०००-१००००	९०००-१२०००	८०००-१२०००	६०००-८०००	१०००-३०००

स्रोत: Floriculture Association of Nepal, FAN

२.३.२ फूलको आयात तथा निर्यातको अवस्था

कोभिड-१९ का कारण नेपाल सरकारले वि.सं. २०७६ चैत्र ११ देखि लामो समयसम्म पूर्ण रूपमा लकडाउन गर्नाले तिव्र रूपले अघि बढेको पुष्प व्यवसायको गतिविधिमा कमी आएको थियो। सोही कारणले

गर्दा सन् २०१८/१९ को भन्दा सन् २०१९/२० मा Cut flowers and ornamental foliage को आयात तथा निर्यात परिमाणमा कमी भएको भएको थियो। पछि आ.व. २०७९ र ८० देखि पुष्प व्यवसायले पुनः गति लिएको थियो।

आर्थिक वर्ष २०८१/८२ को भन्सार विभागको तथ्याङ्क अनुसार पुष्प तथा पुष्पजन्य वस्तुको वार्षिक निर्यात कारोबार गत आ.व. २०८०/८१ मा रू. १ करोड ०२ लाख १२ हजार कारोबार रहेकोमा यस वर्ष १०९.१६% ले वृद्धि भई रू. २ करोड १३ लाख ६० करोबार भएको छ। मुख्य गरी नेपालबाट यस वर्ष विभिन्न मुलुकहरू (जापान, हङ्गकङ्ग, अमेरिका, अस्ट्रेलिया, कतार, क्यानडा, यूएई, माल्टा) मा पुष्प तथा पुष्पजन्य वस्तु (बल्ब, टयुबर रुटस, क्रम, राईजमस्, जीवित बिरुवाहरू, ड्राई फ्लावरस्, फ्रेस फ्लावर्स्) हरू निर्यात भएको छ।

यसै गरी भन्सार विभागको तथ्याङ्क अनुसार यहि आर्थिक वर्ष २०८१/८२ मा अघिल्लो वर्षको तुलनामा ५४.२७५ ले कमी आई पुष्प तथा पुष्पजन्य वस्तुको वार्षिक आयात कारोबार रू. १२ करोड ७० लाख ८९ हजार रहेको छ। अघिल्लो आ.व. मा रू. २७ करोड ७९ लाख ०५ हजार निर्यात कारोबार रहेको थियो। नेपालमा आयात हुने पुष्प तथा पुष्पजन्य वस्तुहरूमा मुख्य गरी जीवित बिरुवाहरू (लाइभ प्लान्ट, अनरुटेट कटिङ एण्ड स्लिप), विभिन्न पुष्पको बीउ बिजनहरू, फ्रेस कट फ्लावरहरू, बल्ब, टयुबर, टयुबर रुटस् आदि रहेको छ। पुष्प तथा पुष्पजन्य वस्तुहरू आयात हुने देशहरूमा इण्डिया, नेदरल्याण्ड, चीन, जापान जर्मनी, केन्या, थाइल्याण्ड, भेत्नाम, अमेरिका, इजिप्ट, युगाण्डा, बेल्जियम, इटली, यूएई, ताइवन, इजारायल आदि देशहरू रहेका छन्। गत वर्षको तुलनामा यस वर्ष आयातमा ५४ प्रतिशतभन्दा बढिले कमी आएको तथ्याङ्क रहेको छ। यसरी हेर्दा नेपालमा पुष्पको क्षेत्रमा निर्यातभन्दा आयात धेरै भएकाले आयात प्रतिस्थापन गर्दै निर्यात प्रवर्द्धन गर्नका लागि अझ शसक्त ढङ्गले पुष्पको क्षेत्रमा काम गर्नुपर्ने देखिन्छ।

Floriculture Association of Nepal, FAN बाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार विगत १४ वर्ष (सन् २०१०/११ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा फूलको आयात तथा निर्यात Value बढ्दो क्रममा रहेको तल तालिका नं. ३९ र चित्र नं. ३२ मा देखाइएको छ।

तालिका नं. ३९: फूलको आयात तथा निर्यातको Value को अवस्था

वर्ष (सन्)	आयात Value (रू.)	निर्यात Value (रू.)
२०१०/११	१११८२४६८	१९१४५३०३९
२०११/१२	३३१६६३५५	२९५७३१९३
२०१२/१३	९५१९८४६८	११५०९७९८
२०१३/१४	८२१४०६२४	८४५३२९२
२०१४/१५	१००४४९६१०	२५४०१४३
२०१५/१६	६०४६९२९४	१२८४९८०२
२०१६/१७	११३६३८४८१	३६०१२८९
२०१७/१८	११५४५५१९९	२६८५४०५
२०१८/१९	२०९२५८९८४	४६५८६१०
२०१९/२०	२६८९३१९८५	५४३४८०५
२०२०/२१	३८५३८९१७८	४८२४२९३
२०२१/२२	३६०५३५०००	९८६००००
२०२२/२३	३३०३४८०००	६८१८०००
२०२३/२४	२७७९०५०५१	१०२१२६०३
२०२४/२५	१२७०८९९०२	२१३६०३८२

स्रोतः Floriculture Association of Nepal, FAN

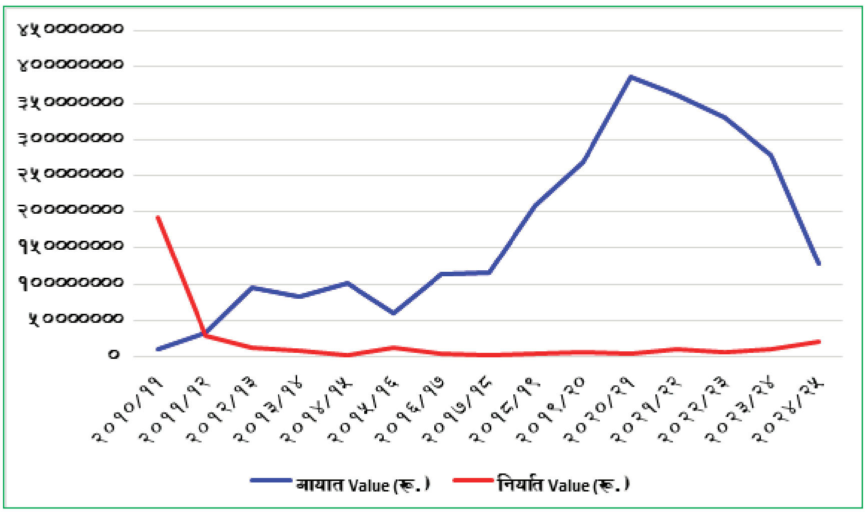

चित्र नं. ३२: फूलको आयात तथा निर्यातको Value को Trend

विगत १४ वर्ष (सन् २०१०/११ देखि २०२३/२४ सम्म) को FAN बाटप्राप्त तथ्याङ्क अनुसार फूलको वार्षिक कारोबारको तथ्याङ्क हेर्दा केही वर्ष घटबढ भए तापनि औसत रूपमा आयात वृद्धिदर प्रतिशत घट्दो क्रममा रहेको छ भने निर्यात वृद्धिदर प्रतिशत बढ्दो क्रममा रहेको तल तालिका नं. ४१ मा देखाइएको छ।

तालिका नं. ४१: फूलको वार्षिक कारोबार अवस्था (वार्षिक १०-१५ प्रतिशत वृद्धिदर)

वर्ष (सन्)	आयात वृद्धिदर प्रतिशत	निर्यात वृद्धिदर प्रतिशत
२०१०/११	२१.१५	८१७.१८
२०११/१२	१९६.५९	-८४.५५
२०१२/१३	१८७.०३	-६१.०८
२०१३/१४	-१३.७२	-२६.५६
२०१४/१५	२२.२९	-६९.९५
२०१५/१६	-३९.८०	४०५.८७
२०१६/१७	८७.९३	-७१.९७
२०१७/१८	१.६०	-२५.४३
२०१८/१९	८१.२५	७३.४८
२०१९/२०	२८.५२	१६.६६
२०२०/२१	४३.३०	-११.२३
२०२१/२२	-६.४५	१०४.३८
२०२२/२३	-८.३७	-३०.८५
२०२३/२४	-१५.८८	४९.७९
२०२४/२५	-५४.२७	१०९.१६

स्रोतः Floriculture Association of Nepal, FAN

तालिका नं. ४० मा देखाइएको विगत ९ वर्ष (सन् २०१६/१७ देखि २०२४/२५ सम्म) को तथ्याङ्क हेर्दा Cut flowers and ornamental foliage को आयात तथा निर्यात परिमाण घटबढ भई औसतमा निर्यात बढ्दो क्रममा रहेको छ भने आयात पनि घट्दो क्रममा रहेको देखिन्छ जुन चित्र नं. ३३ मा पनि देखाइएको छ।

तालिका नं. ४०: ९ वर्षको फूलको आयात तथा निर्यात परिमाणको अवस्था

वर्ष (सन्)	आयात परिमाण (Pcs)	निर्यात परिमाण (Pcs)
२०१६/१७	२५५७८५७	९६२३९
२०१७/१८	२९२४७५६	९३४०९
२०१८/१९	६०६१६१३	११०१७७
२०१९/२०	५३६२०६५	१००६३३
२०२०/२१	३४८२९४१	१७५६२४
२०२१/२२	२९७३६४६	२५९२९२
२०२२/२३	२२६४५५३	८००५८
२०२३/२४	१६७६४०२	३१४६३६
२०२४/२५	७२०४०९	२८६४४६

स्रोतः Floriculture Association of Nepal, FAN

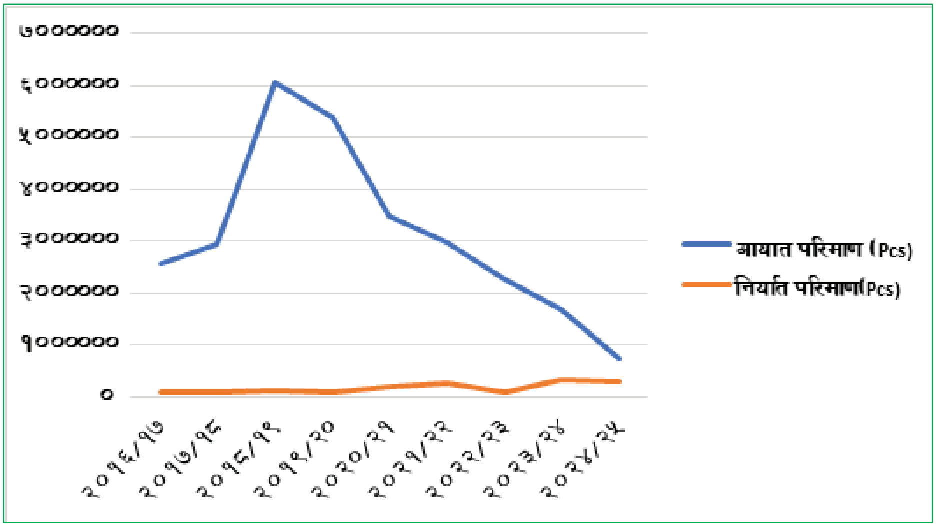

चित्र नं. ३३ : फूलको आयात तथा निर्यात परिमाणको प्रवृत्ति

विगत १४ वर्ष (सन् २०१०/११ देखि २०२३/२४ सम्म) को कट् फ्लावरको आयात प्रतिशतको तथ्याङ्क हेर्दा आयात प्रतिशत बढ्दो क्रममा रहेको तालिका नं. ४२ मा देखाइएको छ।

तालिका नं. ४२: कट् फ्लावरको आयात प्रतिशतको अवस्था

वर्ष (सन्)	कट् फ्लावरको आयात प्रतिशत	कैफियत
२०१०/११	२०	
२०११/१२	२२	
२०१२/१३	२५	
२०१३/१४	३०	
२०१४/१५	३०	
२०१५/१६	३०	
२०१६/१७	३०	
२०१७/१८	२८	
२०१८/१९	२८	
२०१९/२०	२८	
२०२०/२१	२८	
२०२१/२२	२६.५८	
२०२२/२३	१८.१५	
२०२३/२४	२३.१७	
२०२४/२५	२९ Approx	

स्रोत: Floriculture Association of Nepal, FAN

२.४ पुष्प व्यवसायका अवसरहरू

पुष्प उद्योगभित्र धैरै चुनौतीहरू छन् तथापि यस क्षेत्रमा अवसरहरू पनि राम्रो रहेका छन्। यस क्षेत्रमा दिनानुदिन उपभोक्ताहरूको सङ्ख्या वृद्धि भइरहेको छ। हरेक वर्ष बजारमा पुष्पको माग लगभग १० देखि १५% को दरले बढ्ने गरेको तथ्याङ्क छ। नयाँ पुष्प व्यवसायीहरूको सङ्ख्या बढ्दै गइरहेको परिवेशमा हाम्रो आन्तरिक उत्पादनले बजारको माग थेग्न नसकेर पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादनहरू विभिन्न देशहरूबाट ठूलो मात्रामा आयात गर्नु परेको तितो यथार्थ रहेको छ। यहि उत्पादन र आयातको तथ्याङ्कलाई अध्ययन गर्दा नेपालमा आगामी दिनहरूमा पुष्प तथा पुष्पजन्य उत्पादनको उत्पादन तथा बजारीकरणका प्रशस्त सम्भावना रहेको छ। जुन हामीले अवसरको रूपमा लिन सक्छौं। नयाँ प्रविधिहरूको आविष्कार तथा त्यसको प्रयोग गरी गुणस्तरीय उत्पादन, भण्डारण तथा बजारीकरण गर्न सके बजारको माग पूरा गर्न र प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रूपमा रोजगारीका अवसरहरू देशमै सृजना भई विदेश पलायन हुने प्रवृत्तिलाई केही हदसम्म कम गर्न सकिन्थ्यो। यसैले पुष्प क्षेत्रको सर्वाङ्गिण विकासका लागि नेपालमा पुष्प विकास, अनुसन्धान तथा प्रसारका लागि काम गर्ने छुट्टै संयन्त्र कृषि तथा पशुपंछी विकास मन्त्रालय अन्तर्गत व्यवस्था गर्नु आजको आवश्यकता रहेको छ। यसका साथै विदेशमा राम्रो भनी प्रमाणित भएका प्रविधिहरू भित्र्याई आधुनिक तवरले यस क्षेत्रमा गुणस्तरीय उत्पादन गर्न सके देशभित्रको माग पुरा गर्दै निर्यात पनि गर्न सकिन्थ्यो। यसका साथै पुष्प व्यवसायका लागि नेपाल सरकारले बैंकमा सुलभ कर्जा प्रवाह र ब्याजमा अनुदानको व्यवस्था पनि गर्ने गरेको छ। पुष्प व्यवसायको विकासका लागि पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धन नीति २०६९ कार्यान्वयनमा रहेको छ। यस क्षेत्रमा हालसम्म भएका प्रयासहरू अनुकरणीय हुँदाहुँदै पनि निजी तथा सरकारी क्षेत्रबाट यस क्षेत्रको विकासको लागि पहल गर्नुपर्ने टड्कारो आवश्यकता रहेको छ।

२.५ चुनौतीहरू

फलफूल, पुष्प र चिया तथा कफी व्यवसायलाई तिव्र रूपले अगाडि बढ्नको लागि यस सम्बन्धी तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन तथा विश्लेषण पर्याप्त गरी जानकारी लिएमा कमी कमजोरीहरू सुधार गर्ने लगायत भविष्यमा योजना बनाएर सहि ढङ्गले कामको गति लिन सकिन्छ। तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण तथा अन्य यस क्षेत्रमा देखिएका चुनौतिहरू तल उल्लेख गरिएको छ।

- साविकमा नेपालभरिको पुष्प क्षेत्रमा काम गर्ने एक मात्र कार्यालय पुष्प विकास केन्द्र सङ्घीयता पश्चात बागमती प्रदेश अन्तर्गत रहेको र उक्त कार्यालयले बागमती प्रदेशभित्र मात्र सेवा दिने हुँदा नेपालका अन्य क्षेत्रमा पुष्प क्षेत्रको उत्थान र विकासका लागि काम गर्ने छुट्टै सरकारी संयन्त्रको आवश्यकता रहेको छ। हरेक प्रदेशमा पुष्प विकास केन्द्रको तथा नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् अन्तर्गत पुष्प क्षेत्रको अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रविधि विकासको क्षेत्रमा काम गर्ने छुट्टाछुट्टै संयन्त्र बनाउनु आजको आवश्यकता रहेको छ।
- अनियन्त्रित बढ्दो पुष्प नर्सरीहरूको लेखाजोखा गर्ने संघ संस्था पर्याप्त नभएको। यसको लागि नेपाल सरकारले आवश्यक ऐन कानुनको व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ।
- नेपालको संविधान २०७२ ले निर्दिष्ट गरे बमोजिम राज्यलाई संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा बाँडफाँड

हुँदा तथ्याङ्क सङ्कलनमा स्थानीय तहबाट प्रदेश र प्रदेशबाट संघमा तथ्याङ्क आदान प्रदान गर्ने नियमित प्रक्रिया र पद्धति नभएकाले तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न कठिनाई भएको छ।

- Department of Custom र FAN बाट प्राप्त भएको फलफूल, Cut flowers and ornamental foliage लगायत चिया तथा कफीकोआयात/निर्यात तथ्याङ्कमा एउटै commodity कोधेरै HSCODE भएको र धेरै वस्तुहरू एउटै HSCODE बाट आउने भएकाले वस्तु विशेषको तथ्याङ्कलाई एकिन गरी एकरूपता दिन कठिनाईभएको छ।

निष्कर्ष

नेपालमा फलफूल, पुष्प र चिया तथा कफी व्यवसायको बढ्दो मागले वर्तमान अवस्थामा यस क्षेत्रको विकासको सम्भाव्यता धेरै रहेको छ। पुष्प व्यवसायसँग सम्बन्धित आधुनिक नयाँ प्रविधि तथा पर्याप्त प्राविधिक ज्ञान, पुष्प व्यवसायमा वैदेशिक लगानी बढाउनको लागि उचित प्रोत्साहनको व्यवस्थापन, आवश्यक सीप तथा तालिमको उपलब्धता, कडा quarantine कानुनको व्यवस्थापन नभएकाले बढ्दो मागलाई पूर्ति गर्न नसकेर बढ्दो मात्रामा Cut flowers and Ornamental Foliage आयात गर्नु परेको तथ्याङ्क देख्न सकिन्छ। पुष्प व्यवसाय अप्रत्यासित व्यवसाय भएको तथा अनियन्त्रित बढ्दो पुष्प नर्सरीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्न जरुरी देखिएको छ।

तथ्याङ्क सङ्कलनमा स्थानीय तहबाट प्रदेश र प्रदेशबाट सङ्घीय निकायमा तथ्याङ्क आदान प्रदान गर्ने नियमित र भरपर्दो पद्धति बनाएर मात्र तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न सहज हुने देखिन्छ। यसका लागि हरेक स्थानीय तहले अनिवार्य रूपमा फलफूल, पुष्प र चिया तथा कफी मात्र नभई अन्य कृषि सम्बन्धित तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरी प्रदेशलाई र प्रदेशले Cross check र Verify गरी संघलाई दिने प्रणालीको विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै तथ्याङ्क सङ्कलनलाई सहज, सरल र पारदर्शी बनाउन Online System बाट तथ्याङ्क Entry गर्ने System बनाएमा मात्र तथ्याङ्कमा एकरूपता आउने सम्भावना देखिन्छ।

Reference

Atreya, P.N., Manandhar, R., 2016. Fruit crop development in Nepal: achievements and future strategy. Proceedings of the first International Horticulture Conference, Nepal Horticultural Society.

Floriculture Association Nepal (FAN), Jwagal, Lalitpur

https://www.customs.gov.np/

https://www.fanepal.org.np/

https://www.nepjol.info/index.php/KUSET/article/view/2849

https://www.teacoffee.gov.np/np

MOALD (2019). Statistical information on Nepalese Agriculture, (different fiscal years from 2010/11 to 2019/20), Ministry of Agriculture and Livestock Development. Kathmandu, Nepal.

Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years 2019/20 (Mid July 2019 to Mid July 2020), Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years from 2010/11 (Mid July 2010 to Mid July 2011) to 2019/20 (Mid July 2019 to Mid July 2020), Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

Nepal Foreign Trade Statistics, fiscal years from 2015/16 (Mid July 2015 to Mid July 2016) to 2019/20 (Mid July 2019 to Mid July 2020), Department of Customs, Tripureshwor, Kathmandu.

Panth, B.P., Dhakal, S.C., 2019.Determinants of mandarin productivity and causes of citrus decline in Parbat district, Nepal. Acta Scientific Agriculture, 3 (10), Pp.14-19

वार्षिक प्रगति विवरण आ.व. २०८१/८२ भन्सार विभाग, त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं।

नेपाल सरकार
कृषि, वन तथा पर्यावरण मन्त्रालय
कृषि विभाग

राष्ट्रिय फलफूल विकास केन्द्र

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

फोन : ०१-५९०५७४२, ५९०५०५३

इमेल : ncfd.gov.np@gmail.com

वेबसाइट : www.ncfd.gov.np